

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

RUSKO-ČESKÁ BIBLICKÁ LEXIKOGRAFIE
(BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE)

Olomouc

2010

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI**

RUSKO-ČESKÁ BIBLICKÁ LEXIKOGRAFIE
(BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE) - V ČESKÉM JAZYCE

Vypracoval: Martin Létal

Vedoucí práce: Doc. Ludmila Stěpanova, CSc.

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Rusko-česká biblická lexikografie vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování patří mé vedoucí práce, doc. Ludmile Stěpanové, CSc., za její ochotnou pomoc a čas.

OBSAH

1. Úvod.....	6
2. Písmo Svaté.....	7
2.1 Starý zákon.....	7
2.1.1 Povaha a vznik Starého zákona.....	7
2.1.2 Jazyk.....	7
2.2 Nový zákon	7
2.2.1 Povaha, dělení a vznik Nového zákona	7
2.2.2 Jazyk.....	8
2.3 Překlady Písma Svátého	8
2.3.1 Překlady Starého zákona	8
2.3.2 Latinské překlady	9
2.3.3 Jiné starobylé překlady.....	10
2.3.4 Překlad církevněslovanský.....	11
2.3.5 Překlad ruský.....	12
2.3.6 Překlad český	14
2.3.7 Překlad slovenský	16
3. Úvod do frazeologie.....	18
3.1 Frazeologie, frazeologická jednotka	18
3.3 Klasifikace frazeologismů.....	19
3.4 Překlad frazeologických jednotek	20
3.5 Způsob překladu frazeologických jednotek	21
3.6 Výběr způsobu překladu frazeologismů.....	23
4. Slovník ruských biblických frazeologismů.....	26
5. Komentovaný překlad části slovníku ruských biblických frazeologismů.....	48
5.1 Úplné ekvivalenty	48
5.3 Částečné a relativní ekvivalenty.....	48
5.4 Frazeologické analogy	51
5.2 Bezekvivalentní frazeologismy.....	53
6. Závěr	60
Resumé.....	62

Anotace	68
Seznam literatury	69
Zdroje	72
Přílohy	74

1. ÚVOD

Bible bývá označována za knihu knih z mnoha důvodů. Pomineme-li ty hlavní, náboženské a etické, musíme přiznat, že její vliv také značně obohatil slovní zásobu mnohých národů a hojně obrazy a podobenství z ní vzešlé se ustálily natolik, že neustále vyplouvají na povrch mluveného i psaného jazyka v podobě nejrůznějších rčení a obrátů, které zůstaly po staletí zakonservovány v neměnné formě.

V této bakalářské práci se budeme zabývat problematikou překladu frazeologických jednotek, které vycházejí z biblických reálií. Jako podklad pro srovnávání ruských a českých frazeologických obrátů nám poslouží slovník ruských biblických frazeologismů, který nám poskytne bohatou zásobu jazykových jevů poté, co jej přeložíme do českého jazyka. Samotnému komentáři překladu slovníku bude předcházet teoretická část rozdělená na tři kapitoly, z nichž první dvě budou věnovány stručnému popisu Bible, zvláště pak historii překladů Starého i Nového zákona. Ve třetí kapitole se zastavíme u frazeologie, připomeneme si její vznik, objem a také možné způsoby překladu frazeologických jazykových jednotek pro něž neodpovídá v jazyce překladu vhodný ekvivalent. V praktické části se zaměříme na jednotlivé frazeologismy, vytvoříme komentář k českým frazeologismům, které jsme nabídli jako ekvivalent popř. analog k ruským a pokusíme se shrnout hlavní problémy, se kterými se překladatel setká při jejich překladu.

Hlavním záměrem práce je seznámit čtenáře s problematikou překladu ruských biblických frazeologismů, jazykových jednotek, pro něž je typická ustálenost, reprodukovatelnost, expresivnost či sémantická celistvost a proto jim musí zvláště nezkušený překladatel věnovat zvýšenou pozornost, aby se vyvaroval chyb vzniklých špatným pochopením těchto jevů.

Při citacích z Písma jsme používali překlad Bible Kralické, pokud není uvedeno jinak, pro její větší přesnost a jazykovou barvitost.

2. PÍSMO SVATÉ

2.1 STARÝ ZÁKON

2.1.1 POVAHA A VZNIK STARÉHO ZÁKONA

Písmo svaté je církví považováno za inspirované, jeho původ je zčásti lidský, poněvadž bylo psáno lidmi a zčásti božský inspirací Svatého Ducha. Obsahuje soubor knih, který zahrnuje období náboženských dějin lidstva, od počátku lidstva do povolání Abrahama (1800 před Kristem), končí příchodem Ježíše Krista a Novým zákonem. Příběhy o praotcích zakladatelích (zhruba 1750 – 1500 př. K.) byly stejně jako celé dějiny Izraele až do doby Davidova království nejprve předávány ústně. „Od desátého století začíná shromažďování psaných i ústně předávaných materiálů a postupně i jejich sdružování a formování do celků Starého zákona, kterým nyní říkáme Zákon (Genesis až Deuteronomium) a Přední proroci (Jozue až II. Královská)“ (Rogerson 1996: 17). Starý zákon byl sepsán, tak jak ho známe dnes, na konci 2. století př. K.

2.1.2 JAZYK

Starý zákon byl napsán ve třech jazycích. Z největší části hebrejsky, jazykem, který vytlačil kananejštinu a stal se jazykem liturgickým, ačkoliv od 6. století před Kristem je hebrejštiny nahrazována pružnější a jednodušší aramejštinou, jíž se hovořilo po celém orientě. V aramejštině jsou knihy Tóbit, Judit a některé pasáže z Daniela. Ve východním Středomoří se od dob Alexandra Velikého hovořilo řecky, tzv. „koiné“, která byla jednodušší než klasická řečtina, ale slovní zásoba byla bohatší, v Bibli prostoupená semitismy. Je v ní napsána II. kniha Makabejská a knihy Moudrosti Šalamounovy.

2.2 NOVÝ ZÁKON

2.2.1 POVAHA, DĚLENÍ A VZNIK NOVÉHO ZÁKONA

„Pod menom ‚knihy Nového Zákona‘ rozumieme zbierku svätých kníh, ktoré boli napísané svätými apoštolmi – očitými svedkami života a spasiteľnej činnosti Isusa Christa (1 Jn 1, 1-4 a iné) - a ich najbližšími učeníkmi a pomocníkmi v hlásení Božieho

slova, a to pod priamym pôsobením (vnuknutím) Svätého Ducha“ (Pružinský 2001: 53). Kánon Nového zákona obsahuje 27 spisů, knih, které lze rozdělit na 4 Evangelia (podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana), kniha Skutků apoštolských (sepsaná evangelistou Lukášem), 7 všeobecných listů, 14 listů apoštola Pavla a knihu Zjevení (apoštola a evangelisty Jana). Tyto knihy byly sepsány zhruba od poloviny prvního století do jeho konce.

2.2.2 JAZYK

Všechny knihy Nového zákona byly napsány všeobecně používanou řečtinou, tzv. koiné, jazykem, kterým od 4. století př. K. až po 5. století po K. hovořili lidé po celé Římské říši. Je zde však patrný vliv hebrejského a aramejského jazyka. „Také sloh je nepochybně ovlivněn semitským myšlením autorů (téměř všichni byli semitského původu, snad jistě kromě autora Lk a Sk, který však úmyslně napodoboval řeč LXX.)“ (Tichý 1992: 29)

2.3 PŘEKLADY PÍSMĀ SVATÉHO

2.3.1 PŘEKLADY STARÉHO ZÁKONA

Již dlouho před Kristem byly knihy Starého zákona přeloženy do řečtiny. Tento překlad známý pod názvem Septuaginta (LXX) se začal používat v křesťanské církvi od prvního století její existence. Je to ona Bible, kterou používali apoštolé. V Palestině kázali apoštolé aramejsky, mimo ni řecky. Tento překlad byl pořízen pro Židy, kteří zapoměli svůj jazyk. (Kniazeff 1960: 8) Avšak ještě před Kristem se do něj i při omezeném používání dostaly chyby. Překlad Septuaginty byl již v prvních staletích po Kristu velmi rozšířen a tím vystaven mnohým změnám, z části neúmyslným, náhodným, z části záměrným z podnětu heretiků, kteří se snažili ospravedlnit své chybné učení tím, že text upravili podle potřeby.

Církev se snažila chránit Bibli od heretiků a odhalovat chyby, které do jejích prepisů byly vneseny, avšak nemohla při tehdejších použití pouze rukopisných knih předejít vzniku chyb ani odstranit všechny změny, kterým byl text Svatého Písma vystaven ze strany prepisovatelů a k tomu neurčených korektorů. Nezávisle na tom obviňovali Židé křesťany z nepřesnosti řeckého překladu a o některých místech tvrdili,

že v židovské Bibli chybí. Některé heretické sekty stojící na straně Židů je podporovaly proti křesťanům.

Tyto spory byly důvodem ke vzniku nových překladů Bible, které se v hojnosti objevily ve 2. a 3. století. Byl to překlad od Aquily, Theodociána, Simmacha a třech neznámých překladatelů.

Aquila byl žid nebo pohan, jenž se obrátil k židovství. Svůj překlad vytvořil kolem roku 128 po K. z hebrejského textu, který se tehdy používal mezi Židy, pro Židy. Byl mu tento překlad vytýkán, jakožto nepřátelský křesťanství. Jiní ho však schvalovali a velmi oceňovali kvůli doslovnému překladu hebrejského textu. Židé ho přijali s nadšením. Aquilův překlad vytlačil z alexandrijských synagog alexandrijský text Septuaginty. Dočkal se celkem dvou vydání.

Koncem 2. století (kolem roku 180) přeložil Bibli Theodocián z Efesu. Patrně chtěl svým překladem pouze opravit text Septuaginty podle hebrejského originálu, ale značně od Septuaginty odstoupil v místech, kde se překlad Septuaginty rozchází s hebrejským originálem.

O něco později než Aquila a Theodocián znovu přeložil Bibli Symmachos, který se nesnažil o doslovný překlad a obsah textu převedl poměrně svobodně.

Aquilův, Theodociánův ani Simmachův překlad nebyl úplně shodný s křesťanským výkladem a nezačal se v Církvi používat, avšak překlad Theodociánův používali křesťané pro domácí potřebu. Této snahy z židovské strany si povšiml velký exegeta Órigenés a vyšel vstříc svým velkým dílem. „Provedl kritické srovnání s hebrejským textem a s novějšími řeckými překlady Aquilovým, Symmachovým a Teodociánovým“. (Duka 1977: 30) Jmenované dílo nese název Hexapla podle šesti sloupců srovnávaných textů.

2.3.2 LATINSKÉ PŘEKLADY

Značný růst počtu křesťanů v Itálii a severní Africe vedl k nutnosti přeložit texty Svatého Písma do srozumitelného jazyka těchto přívrženců křesťanství, kteří z větší části pocházeli ze středních a nízkých vrstev, kde latina nadále zůstávala jejich dorozumívacím jazykem naproti všeobecně užívané řečtině v Římě i v provinciích u vyšších vrstev. Vzniká velké množství různých se textů latinských překladů,

z nichž blažený Augustin „doporučuje (...) jen určitý text, který se vyznačuje věrností a jasností. Sám toho textu užívá a jmenuje jej Itala.“ (Kotalík 1962: 81)

Ve 4. století pověřil římský papež Damas překladem Bible do latiny blaženého Jeronýma, který nejdříve revidoval starolatinské překlady žalmů podle řeckého textu. Poté, co odjel do Betléma, bral noční lekce hebrejštiny, aby mohl přeložit celý Starý zákon z hebrejštiny, a tak z ní pořídil první křesťanský překlad zvaný Vulgáta. Z počátku narazil na odpor, protože nepřekládal ze Septuaginty a existovaly rozdíly mezi verzí Italy a Jeronýmovou verzí, kterou záporně přijal i blažený Augustin, „ale posléze ji upřednostňoval před Italou, jelikož byla jasnější, pokud jde o prorocké knihy“ (Kniazeff 1960: 9). V časech Karla Velikého se Vulgáta stala v latinské Církvi nejrozšířenějším a nejužívanějším textem, ačkoli ještě ve 12. století existovaly kodexy z části podle Vulgáty a z části podle starolatinského překladu. V roce 1546 Tridentský koncil „nařizuje, že v západní církvi je jediným autentickým překladem Vulgáta, která je jediným autentickým překladem Písma sv. při vykonávání učitelského úřadu Církve sv.“ (Kotalík 1962: 86).

2.3.3 JINÉ STAROBYLÉ PŘEKLADY

Nejstarší překlady syrské církve jsou již ze 2. století. Tehdy vznikl také nejznámější překlad Písma zvaný Pešitta, který se brzy stal oficiálním překladem syrských křesťanů. Byl přeložen přímo z hebrejštiny, avšak pod vlivem Septuaginty.

Do Egypta se křesťanství dostalo již koncem 1. století. Tehdy se také objevily první překlady z řeckého jazyka do místních koptských dialektů.

Vynalezení písma a překlad celé Bible do góštiny se tradičně připisuje ariánskému biskupovi Vizigótů, Wulfilovi (4. století). Vychází z antiochijské recenze Septuaginty i Nového zákona, do dnešních dnů se zachovaly pouze zlomky.

Arménie přijala křesťanství počátkem 4. století. Plný překlad Bible vznikl za patriarchy Izáka Velikého (390-440).

Gruzínci přijali křesťanství ve 4. století od Arménů. První překlad Bible pochází z 5. století a je z arménštiny.

V Etiopii se křesťanství objevilo již ve 4. století. Překlad Bible pochází ze Septuaginty, avšak během staletí byly provedeny úpravy, o nichž svědčí rukopisy z 8. a 9. století.

Arabské překlady tvoří velkou skupinu, z nichž nejstarší je z 10. století. Opírají se o hebrejský, řecký i latinský text. (Duka 1977: 33)

2.3.4 PŘEKLAD CÍRKEVNĚSLOVANSKÝ

První překlad Bible do slovanského jazyka byl proveden sv. Cyrilem a Metodějem. Do dnešních dnů se nezachoval v plném rozsahu, a proto nelze soudit z jakého řeckého spisu naši předkové Bibli získali. Slovanská Bible se plně neshoduje ani s židovskou Bibli ani s žádným ze starobylých známých spisů řeckého překladu Septuaginty. Původní vynalezené písmo, hlaholice, bylo nahrazeno jednodušší cyrilicí, jež „měla za vzor řeckou abecedu a pro písmena III, II, Ч, hebrejskou abecedu. Cyril a Metoděj přeložili evangelium a ‚profologium‘ (liturgickou část Starého zákona). Jejich překladatelské dílo bez pochyby pokračovalo i po jejich smrti.“ (Kniazeff 1960: 9) Vyháněním jejich žáků z Velké Moravy a potlačěním pravoslavné víry došlo paradoxně k rozšíření křesťanství především mezi balkánskými Slovany a na Rus. „Letopisec Nestor hovorí, že na Rusi s přijatím křesťanstva bol přijatý aj Metodov preklad Svätého Písma. Tak sa začali zložité a mnohotvárne dejiny staroslovienskeho prekladu Svätého Písma, zvaného neskôr prekladom cirkevnoslovanským.“ (Pružinský 2001: 105) Ten se s postupem času vyvíjel a přizpůsoboval potřebám doby, a to především v Bulharsku a Rusku. Množství rukopisů slovanského textu Bible rychle rostlo a spolu s ním i množství chyb do něj vnesených, což vedlo ke snahám o ustálení textu a jeho korekci. Novgorodský arcibiskup Genadij chtěl shromáždit všechny texty Písma Svätého do sbírky, ovšem některé texty chyběly. Ty byly poté přeloženy z Vulgáty a kompletně vydány koncem 16. stol. v Ostrogu. «*Острожские издатели библии, имѣя подъ руками рукописную библию, собранную въ послѣднемъ десятилѣтїи XV вѣка, помѣстили въ печатномъ изданїи тѣ книги, которыя переведены были съ греческаго, въ этихъ переводахъ, исправивъ ихъ предварительно съ греческаго текста; но нѣкоторыя книги исправлены по Вульгатѣ; равно и расположенїе главъ въ нѣкоторыхъ книгахъ сдѣлано также, согласно съ еврейскимъ текстомъ, по Вульгатѣ.*» (<http://biblia.russportal.ru/index.php?id=history.chistovich01>)

To znamenalo odklon od pravoslavné tradice, která se zakládá na Septuagintě. I přesto sehrála Ostrožská Bible důležitou roli v dějinách, zvláště v jihozápadní Rusi, kde byla

pravoslavná víra pronásledovaná. Ostrožská Bible se vydávala až do 18. století. „V r. 1774 císařovna Jelizaveta Petrovna nariadila urýchlit práci na opravě slovanské Bible.“ (Pružinský 2001: 106) Vydání, které vzešlo z těchto prací nese název Bible alžbětinská, je to poslední oficiální oprava slovanské Bible.

2.3.5 PŘEKLAD RUSKÝ

Podle o. jeromonacha Alexije Makrinova se potřeba překladu Bible z církevněslovanského jazyka poprvé ukázala v jihozápadní Rusi, poněvadž pod vlivem oficiálního úředního jazyka v Polskolitevském státě, tzv. „prosté“ nebo „ruské movi“, která však nesla silný element polštiny, znalost církevněslovanského jazyka upadala. Začátkem 16. století vyšel v Praze a Vilniu překlad Bible Františka Skoriny, který však nebyl přijat. «...язык Скорининской Библии, который он желал сделать похожим на церковно-славянский, представлял пеструю смесь четырех языков - церковнославянского, русского, польского и чешского с преобладанием русского элемента» (<http://www.sinai.spb.ru/ot/makrin.html>).

«В 1683 г. дьяк Посольского приказа Авраамий Фирсов перевел на русский язык Псалтирь – с польской протестантской Библии 1663 г., переведенной с масоретского текста» (http://hve.narod.ru/Biblia_istorija_sinodalnogo_perevoda.htm) Firsovův překlad však nebyl schválen k vydání.

V 18. století se objevil překlad Žaltáře a také překlad celé Bible od finského pastora Gljuka, jehož první podoba zmizela ve spojení s událostmi rusko-švédské války. Práce však pokračovala v Moskvě na pokyn Petra I., avšak i tento překlad se po smrti pastora v roce 1705 ztratil.

V roce 1794 vyšlo první vydání textu „K Římanům posláni sv. ap. Pavla s výkladem“ arcibiskupa Metoděje (Smirnova), kde byla paralelně k slovanskému textu přidána ruská verze. Byl to první překlad biblické knihy vydaný v Rusku.

Silný západoevropský vliv na kulturu a literaturu a její sekularizace oslabilly znalost církevněslovanského jazyka, což stále více přispívalo k nutnosti vytvořit srozumitelný text. Od samého začátku jsou snahy k vytvoření ruského překladu Bible nerozlučně spojeny s činností Petrohradské duchovní akademie, která vznikla v roce 1809 po reorganizaci Alexandro-Něvské akademie. Mezi prvními učiteli byl i budoucí

rektor akademie, později proslulý moskevský metropolita Filaret (Drozdov), jenž sehrál důležitou roli v rozvoji ruské biblistiky a byl jedním z prvních, kdo se chopil činnosti za vytvoření ruského textu Písma Svatého. V roce 1812 vzniká v Rusku Biblická společnost, jejíž hlavním cílem bylo přispět k většímu rozšíření a používání Bible v Rusku. V roce 1816 získává metropolita Filaret schválení vlády, Posvátného synodu a Komise duchovních učilišť k vytvoření překladu Nového zákona. Instrukce pro překladatele sestavené Komisí podrobně a přesně stanovily způsob překladu, jeho vztah k řeckému originálu a církevněslovanskému textu a požadavky k přesnosti a čistotě stylu.

V roce 1821 bylo Biblickou společností, v jejímž čele stanul metropolita Filaret, vydáno nové vydání Nového zákona. Od roku 1820 byli přizváni k práci na překladech starozákonních knih profesoři Petrohradské, Moskevské a Kijevské duchovní akademie, avšak změna ve vztahu církevní a světské moci k Biblické společnosti vedla k přerušení její činnosti.

V roce 1840 byl vytvořen básníkem V. A. Žukovským překlad Nového zákona, jehož jazyk a styl byl bližší církevněslovanskému textu než u překladu z let 1816-1821. Překlad Žukovského byl zveřejněn v Berlíně v roce 1895.

V roce 1858 byla z rozhodnutí Posvátného synodu, jehož duší byl opět metropolita Filaret, znovu započata práce nad novým úplným překladem Bible, nad nímž pracovaly 4 duchovní akademie: Petrohradská, Moskevská, Kazaňská a Kijevská. «Синодальный перевод Библии на русский язык начал выходить отдельными выпусками в 1868 г., и в 1876 г. вышло первое полное Синодальное издание русской Библии» (<http://www.sinai.spb.ru/ot/makrin.html>). Překladatelé vycházeli při své práci z jazyků originálu, avšak u Starého zákona s přihlédnutím k Septuagintě i jiným starobylým překladům.

Koncem 19. století byl v zahraničí zveřejněn překlad řeckého textu Evangelii provedený spisovatelem L. N. Tolstým, který byl později vydán i v Rusku. V zahraničí byl také poprvé vydán překlad Listu ke Galat'ánům a Efesanům od teologa a slovanofila A. S. Chomjaka.

V letech 1902-1905 byla v jednotlivých částech a v roce 1906 v plnosti vydána redakce ruského překladu Nového zákona, nad kterou od roku 1892 pracoval hlavní prokurátor synodu K. P. Pobedonoscev, kterému se podobně jako Žukovskému zdálo,

že novozákonní překlad z let 1860-1862 se příliš vzdaluje z hlediska jazykové formy od jazyka slovanského textu a ve svém překladu se snažil maximálně přiblížit ruský text textu slovanskému.

V Římě vyšel v letech 1944-1946 text Nového zákona z let 1860-1862, rozdělený na tematické části vybavenými úvodem ke každé z nich, poznámkami a přílohami s drobnými změnami, které byly provedeny ve shodě se slovanským Evangeliem a Apoštolem tištěným v Římě. Toto vydání bylo vypracováno spolupracovníkem Ruské papežské koleje jezuitou Yosifem Shvayglem (přepis z ruštiny).

V roce 1953 začala v Londýně publikace nové redakce ruského překladu Nového zákona připravená biskupem Kassianem (Bezobrazovem), A. P. Vasilevem a N. Kulomzinem, kteří textologicky přiblížili redakci ruského překladu vydanou v letech 1860-1862 s řeckým textem s velkým důrazem na doslovnost. Publikace tohoto překladu známého pod názvem „pařížský“ nebo „pařížsko-bruselský“ byla dokončena v roce 1970. (<http://biblia.russportal.ru/index.php?id=history.logachev01>)

2.3.6 PŘEKLAD ČESKÝ

Za první důkaz existence českého překladu slouží Vídeňské glosy, poznámky vepsané do latinské Bible v 11. století. Mísí se v nich jazyk staroslověnský se starou češtinou. „Tyto glosy se shodují s evangelijním textem českých biblí z 2. poloviny 14. století, takže lze předpokládat, že už v 11. - 12. století byly souvislejší české překlady biblické.“ (Česká biblická společnost 1985: předmluva) „S prvními souvislými překlady, zvláště žalmů a evangelií, se setkáváme v kláštorech už před rokem 1300. Překvapí, že např. český text žalmů vepsaný mezi řádky žaltáře z kláštera sv. Jiří na Pražském hradě se nekryje s latinským“ (Bič, Pokorný 1997: 11). Překlady biblických knih se postupně množí i přes odpor latinské církve a výslovné zákazy papežů, od konce 14. století se z klášterů začínají šířit i do vyšších světských kruhů. Během husitského hnutí pronikla Bible i mezi prostý lid, o jehož znalostech Písma se s obdivem vyjadřuje papežský nuncius a pozdější papež Pius II. ve své latinsky psané České kronice. (Bič, Pokorný 1997: 11) Ve 14. století byly všechny knihy Písma Svatého, které do té doby byly překládány jednotlivě, spojeny v jeden celek, který je označován jako Staročeská Bible. Mezi nejstarší české rukopisné Bible patří Bible

Leskovecko-Drážďanská z 80. let 14. století, jež shořela v roce 1914 v Belgické Lovani, kam byla zapůjčena. Počátkem 15. století vznikla Bible Litoměřicko-Třeboňská, zhruba ze stejné doby pochází Bible Hlaholská dopsaná v klášteře na Slovanech česky, avšak chorvatskou hlaholicí. Zachovala se i dvoudílná rukopisná Bible Olomoucká z roku 1417.

Po vynalezení knihtisku nastal nový rozmach české Bible. Nový zákon byl vydán v roce 1475, „znovu pak byl Nový zákon vytištěn před r. 1487 a 1498, čímž Češi předstihli většinu evropských zemí, protože Nový zákon byl před r. 1501 samostatně vytištěn jen ještě v němčině a franštině.“ (Česká biblická společnost 1985: předmluva) Celá Bible byla u nás ještě v 15. století vytištěna dvakrát, a to Bible Pražská a Kutnohorská. V 16. století následovalo několik vydání, např. Bible Benátská (1506), Severínova (1529), Norimberská (1540) a jiné. (Pružinský 2001: 109) Za vrchol českého biblického úsilí lze považovat Bibli Kralickou. Prvním krokem k ní byl překlad Nového zákona Jana Blahoslava z řečtiny, poprvé vydán v roce 1564, třetí vydání bylo s menšími úpravami připojeno jako šestý díl k Šestidílcce – označení podle šesti dílů z nichž byla Bible Kralická sestavena. První čtyři díly obsahují Starý zákon, pátý díl pak Apokryfy. Šestý díl, Nový zákon Jana Blahoslava, posloužil Jednotě jako vzor pro překlad Starého zákona, k němuž bratři přistoupili v 70. letech po svědomité přípravě a studiích v zahraničí a vytvořili tak skvost tiskařského umění, který se vyznačuje bohatostí jazyka, i přes nesmírné obtíže v podobě císařských mandátů a zvláště olomouckého biskupa. „Našli však neohroženého zastávce v Karlu starším ze Žerotína, jenž jim na své tvrzi v Kralicích poskytl bezpečné útočiště. Tam také dokončili a vytiskli celou Bibli v letech 1579-94 přeloženou z původních jazyků a bohatě opatřenou poznámkami a výklady“ (Bič, Pokorný 1997: 12). Do svého posledního vydání v r. 1613 se dočkala mnohých přetisků, po třicetileté válce však dolehla na naši zemi tvrdá protireformace, která znemožnila další vydávání Bible. „Napriek veľkej jazykovej kráse ev. kňaz Karafiát upozornil na niektoré nedostatky tejto Biblie. Z katolíckej strany túto úlohu vzali na seba jezuiti: Šteyer, Kostanca, Barner...“ (Pružinský 2001: 109) Jejich dílem je Bible Svatováclavská z roku 1677, jež je z větší části přeložena z Vulgáty, přestože zvláště v Novém zákoně přebírají znění Bible Kralické i doslovně. Evangelíci i přes zákaz pokračují ve vydávání alespoň vybraných oddílů z Bible Kralické – Manuálník aneb jádro Biblí svaté od J. A.

Komanského. V zahraničí pak vychází Nový zákon podle posledního vydání z roku 1613 v Halle a v německé Žitavě, celá Bible byla vydána v roce 1722 a nese název Hallská, následovala další vydání hallská a berlínská a po vydání tolerančního patentu v roce 1781 také přešpurská. (Bič, Pokorný 1997: 12)

V roce 1892 vychází v Petrohradě překlad Nového zákona pro potřeby české komunity, která se usadila na maloruské Volyni a jejíž část přijala pravoslaví. Základ tvoří Bible Kralická, text je «сверен с Греческим оригиналом, исправлен и по возможности сближен с нашим Церковно-Славянским текстом» (Синодальная типография 1892: введение).

Ve 20. století vznikají další překlady jak v katolické církvi, Hejčlův překlad Starého zákona a Sýkorův, Colůc, Škrabalův a Petrů Nového zákona, tak v evangelické církvi Žilkův novozákonní překlad. V roce 1979 vydala Ekumenická rada církví v ČSSR překlad celého Písma Svatého z originálních jazyků, který je výsledkem dlouholeté spolupráce zástupců z církve římskokatolické, československé husitské, pravoslavné, evangelické metodistické a bratrské. (Česká biblická společnost 1985: předmluva)

V roce 2009 vyšel jako celek nový překlad Bible, započatý v roce 1994 z řad protestantských překladatelů s cílem být maximálně věrným původním hebrejským, aramejským a řeckým textům a zároveň oslovit dnešní čtenáře. Překlad nese název Bible 21. století (zkráceně Bible 21 nebo B21, první části vycházely pod názvem Nová Bible kralická, NBK). (http://www.bible21.cz/kdo_jsme/nadacni_fond_NBK)

2.3.7 PŘEKLAD SLOVENSKÝ

Překlad biblických knih do slovenského jazyka je mladší než překlad český. Do jeho vzniku používali český překlad slovenští katolíci i protestanti. Od 17. století jsou známé slovenské překlady textu Evangelii a epištol na neděle a svátky podle „Radu Římského Misálu“. Prvním překladem celé Bible do slovenštiny je tzv. Kamaldulská Bible vytvořená mnichy z Červeného Kláštera nebo z Nitry v první polovině 18. století. Překladatelé vycházeli z latinského textu Vulgáty s přihlédnutím k hebrejským a řeckým originálům a českým a polským překladům. Text je psán tzv. kamaldulskou slovenštinou, jež se vyznačuje „úsilím používat formy a výrazy běžnej slovenskej hovorenej reči, s výraznými západoslovenskými prvkami aj niektorými zaužívanými

knižnými jazykovými prvkami českého pôvodu“ (<http://slavu.sav.sk/fotografie/biblia.php>). Během 19.století se opakovaně vydával překlad Bible Juraje Palkoviče, jenž poprvé vyšel v Ostrihome v roce 1832. Na počátku 20. století započala práce skupiny překladatelů ze Spolku svätého Vojtěcha (SSV), jejíž výsledkem bylo vydání Nového Zákona v roce 1928. Šlo o překlad s Vulgáty s přihlédnutím k jazyku originálu. Práce tohoto spolku na překladech pokračovala i nadále. Jejím výsledkem byl překlad Nového zákona z řečtiny (1946) a celé Bible z originálních jazyků (1970). V roce 1997 byl vydán ekumenický překlad celého Písma Svätého.

3. ÚVOD DO FRAZEOLOGIE

3.1 FRAZEOLOGIE, FRAZEOLOGICKÁ JEDNOTKA

Pojem frazeologie v sobě zahrnuje rozsáhlou skupinu jazykových jednotek, frazeologismů, jejichž vymezení je podmíněno splněním několika kritérií. Ačkoli v této otázce přetrvávají mezi lingvisty jisté spory co do počtu příznaků, ať už kvantitativního nebo kvalitativního charakteru, někteří se snaží zmenšit tento počet pouze na jediný popřípadě na dva či tři, většina z nich jde při určování frazeologismů po zlaté střední cestě a lze tedy říci, že základní spektrum důležitých příznaků pro určení frazeologismu je poměrně kompaktní. Podle N. M. Šanského je stěžejním prvkem, který sblížuje frazeologické obraty se slovy a odlišuje je od volných slovních spojení, reprodukovatelnost – schopnost frazeologismu „извлекаться из памяти в готовом виде, подобно отдельному слову, подобно отдельной строке на чистом киноэкране“ (Гаврин 1967: 45) nebo podle L. Horalíka možnost v procesu komunikace znovu používat frazeologismy jakožto dříve vzniklá ustálená slovní spojení, aniž bychom cokoliv změnili v jejich struktuře. Vlastnost reprodukovatelnosti frazeologické jednotky - slova či frazeologického obratu je těsně spjata s ustáleností ve složení komponentů a struktuře. Frazeologismy si „při používání zachovávají nezmeněnou, alebo iba obmedzene zmeněnou, meniteľnú podobu, z paměti sa vynárajú a v reči sa používajú ako hotové jazykové jednotky.“ (Smiešková 1989: 5) Díky této vlastnosti se kdysi vzniklá slovní spojení nerozpadají na volné části, ale reprodukují se v téže podobě, v jaké se kdysi ustálily. Většina z nich tvoří sémanticky celistvé jednotky, k nimž nelze přidávat žádné vsuvky. Tato sémantická celistvost umožňuje frazeologickému spojení být ekvivalentem slovu.

Za další příznak frazeologických jednotek lze považovat expresivnost – «отображение в содержании языковых сущностей эмотивного отношения субъекта речи к элементам внешнего или внутреннего мира человека, вызываемого в нем при их обозначении.» (Телия 1981: 203) Přestože frazém plní funkci nominativního znaku, je současně v jazykovém systému jednotkou přebytečnou, avšak jeho expresivnost tuto přebytečnost vyvažuje. K dalším důležitým znakům, jež odlišují frazeologickou jednotku od volného slovního spojení, patří také archaičnost komponentů, obraznost, idiomaticnost aj. Při výčtu výše uvedených příznaků,

základních rysů odlišujících frazeologismy od volných slovních spojení, musíme mít na paměti jejich relativitu ve vztahu k frazeologické jednotce. Ve shodě s V. V. Vinogradovem lze tedy o frazeologii říci, že se jedná o systém ustálených reprodukovatelných, expresivních slovních spojení, které obvykle mají ucelený význam zahrnující v sobě frazeologické srůsty a spojení.

V otázce objemu frazeologie není v názorech frazeologů doposud dosaženo úplné shody. Můžeme hovořit o třech pohledech na objem frazeologických jednotek, a to o širokém, středním a úzkém. G. L. Permjakov do soustavy frazeologie zařadil nejenom „vlastní“ (podle jeho terminologie) frazeologismy, ale i všechny hotové reprodukovatelné jednotky jazyka, rčení, přísloví a dokonce „nadfrázové jednotky“ jako bajky, hádanky a poučné pohádky, tedy spíše folklórní slovesné miniatury, které vychází za rámec souvětí. Tento typ chápání objemu frazeologie je označován za příliš široký a je potřeba odlišit ho od širokého chápání objemu frazeologie, které je v ruské lingvistické tradici tradiční a je proto také velmi rozšířeno. L. Horalík ve své práci *Практикум по фразеологии современного русского языка* pod středním objemem frazeologie uvádí především vlastní frazeologismy, tzv. „okřídlená slova“, rčení a přísloví. K frazeologismům v úzkém pojetí přiřazuje původní, vlastní frazeologismy nezávislé na různé terminologii a konkretizuje jejich určení podle terminologie V. V. Vinogradova na „frazeologické srůsty“ a „frazeologické jednotky“.

3.3 KLASIFIKACE FRAZEOLOGISMŮ

„Hledisek, podle kterých lze frazémy členit, je více. Některá jsou téměř bezcenná pro nejasnost své podstaty (jako dříve přeceňovaná klasifikace stylistická), přílišnou obecnost (klasifikace sémiotická, znaková), nedostatek spolehlivých pramenů a informací (klasifikace diachronní a etymologická) nebo náročnost a neujasněnost kritérií (klasifikace sémantická, resp. onomatizologická, která neexistuje ani v lexikonu)“ (Čermák 2007: 44). Mnohými jazykovědci je přijímána klasifikace ruských frazeologismů, kterou navrhl V. V. Vinogradov, založená na různé gradaci sémantické soudržnosti jejich komponentů. Vinogradov na základě své teorie o významu slov vyděluje tři typy frazeologických jednotek: frazeologické srůsty, frazeologické jednotky a frazeologická spojení.

1) Frazeologické srůsty definuje jako sémanticky nedělitelná, nemotivovaná, neodvozená slovní spojení, «значение которых совершенно независимо от их лексического состава, от значений их компонентов, и так же условно и произвольно, как значение немотивированного слова знак» (Виноградов 1977: 121).

2) Frazeologické jednotky jsou podle Vinogradova také sémanticky nedělitelné a taktéž vyjadřují jediný, ucelený význam, avšak v nich je tento ucelený význam motivován, frazeologismus vzniká sloučením lexikálních komponentů.

3) Frazeologická spojení jsou «тип фраз, образуемых реализацией несвободных значений слов, в которых слово с несвободным значением допускает синонимическую подстановку и замену, идентификацию» (Виноградов, 1977, 137-138). Jak vysvětluje L. Stěpanova, je pro tuto skupinu slov charakteristické, že jejich komponenty jsou mluvčím chápány, nehledě na jejich dosti těsné spojení mezi sebou, jako jednotlivá slova se svým zvláštním významem.

N. Šanskij doplňuje tuto klasifikaci ještě o tzv. frazeologické výrazy – takové ustálené ve svém složení a používání frazeologické obraty, které lze nejenom sémanticky členit, ale zcela se skládají ze slov s volnými významy. Od frazeologických spojení se liší tím, že neobsahují slova s frazeologicky vázaným významem. Tento jeho názor byl ale většinou frazeologů kritizován.

3.4 PŘEKLAD FRAZEOLOGICKÝCH JEDNOTEK

Každý budoucí překladatel stojí před úkolem naučit se samostatně orientovat a vyznat se v základních otázkách teorie frazeologie, naučit se určovat frazeologické jednotky, přenášet jejich význam a expresivně-stylistickou funkci v překladu. Vůbec prvním velmi důležitým momentem je rozpoznání ustálených spojení v textu originálu. S. Vlachov a S. Florin ve svém díle *Непереводимое в переводе* klasifikují základní chyby následovně: 1) překladatel považuje slovní spojení za volné, což vede k překladu na úrovni slova; nebo 2) sice zpozoruje jejich svázanost, ale připisuje ji individuálnímu stylu autora, 3) překládá volné spojení ustálenými prostředky na úrovni frazeologismu. Dalším problémem je vnímání rozpoznané jednotky. V případě, že je nesprávně pochopeno samotné slovo, hrozí, že dojde ke zkreslení celého kontextu, který se

překladatel snaží přizpůsobit k nepřesnému významu, který frazeologické jednotce připsal.

3.5 ZPŮSOB PŘEKladU FRAZEOLoGICKÝCH JEDNOTEK

S. Vlachov a S. Florin se při určení nejvhodnějšího způsobu překladu frazeologické jednotky opírají o požadavek překládat frazeologismus frazeologismem. Možnosti dosažení plnohodnotného slovního překladu frazeologické jednotky podle něj záleží především na vzájemném vztahu mezi jednotkami jazyka originálu a překladu.

I. Frazeologický překlad předpokládá, že v textu překladu budou použity ustálené jednotky různého stupně blízkosti mezi jednotkou v jazyce originálu a jí odpovídající jednotkou v jazyce překladu – od plného a absolutního ekvivalentu do přibližné frazeologické shody.

1) Plné ekvivalenty – «это такие фразеологизмы в двух и более языках, которые имеют тождественную структуру, образную основу и переносное значение» (Mokienko, Stěpanova 2008: 37). S. Vlachov spolu s S. Florinem dodávají, že velmi důležitou vlastností je také absence národního koloritu.

2) Částečnými ekvivalenty jsou nazvány takové jednotky v jazyce překladu, které se při shodě sémantiky a vnitřní formy navzájem liší jedním z ukazatelů jako např. větším či menším množstvím komponentů, jinou strukturou či stupněm užití atd.

3) Relativní ekvivalenty jsou frazeologismy s částečnou záměnou obraznosti při téže sémantice.

4) Frazeologické analogy jsou podle některých autorů relativní ekvivalenty s plnou nebo částečnou záměnou obrazu, podobnou nebo i celkem odlišnou strukturou, avšak společným významem.

5) Individuální ekvivalenty jsou takovým typem překladu, kdy překladatel sám vytváří svůj nový maximálně přirozený frazeologismus v duchu překládané jednotky. Jde spíše o kontextuální překlad, poněvadž je velmi málo pravděpodobné, že by se autorův nový frazeologismus ujal natolik, aby se začal volně používat v jazyce.

6) Neekvivalentní frazeologismy jsou povětšinou svojí obrazností, ale i reáliemi, které označují, silně spjatý s konkrétním jazykem, takže «отрыв от национальной почвы приводит к их полному разрушению» (Mokienko, Stěpanová 2008: 38).

II. Nefrazeologický překlad napodobuje původní frazeologickou jednotku, zřídka kdy bývá plnohodnotným, vždy dochází k některým ztrátám, což nutí překladatele, aby se k němu obraceli pouze v krajním případě.

1) Lexikální překlad lze aplikovat, pokud je pojem vyjádřený v jazyce originálu zastoupen v jazyce překladu lexikálními prostředky: slovem nebo volným slovním spojením. I při lexikálním překladu frazeologické jednotky je vždy třeba snažit se přiblížit k překladu frazeologickému, přenést alespoň jeho jednotlivé elementy.

2) Kalkování (doslovný překlad) je možné jen v případě dostatečné motivace významu frazeologické jednotky s významy jejich komponentů. Upotřebení kalků je charakteristické pro překlad obrazných frazeologismů, které se uchovávají dostatečně živou a jasnou vnitřní formou. S pomocí kalků lze překládat ustálená srovnání, která nemají v jazyce překladu frazeologický ekvivalent. Přistupovat ke kalkům se nabízí i v případě, kdy v jazyce originálu «имеется фразеологизм с таким же значением, но его использование привело бы к русификации <...> оборота, к полной потере им своего колорита» (Dubrovin 1977: 196).

3) Opisný překlad se obvykle nevztahuje k překladu samotného frazeologismu, ale k jeho výkladu. Mohou to být vysvětlení, opisy, srovnání – všechny prostředky, které maximálně jasně a stručně přenesou obsah frazeologické jednotky. Překladatel se musí pokusit přenést alespoň určitou míru metaforičnosti, exprese, konotace i stylistického zbarvení. (Vlachov, Florin 1980: 196)

Dále lze ještě hovořit o překladu kontextuálním a výběrovém, které v závislosti na jednotlivých případech mohou být i frazeologickými i nefrazeologickými.

Kontextuální překlad tkví v tom, že se frazeologická jednotka jako celek rozpouští v kontextu, přičemž frazeologismus jako jazyková jednotka přestává existovat. Nejčastěji uvažuje překladatel o tomto způsobu překladu v případě absence jakékoli shody v jazyce překladu.

Výběrový překlad je termín mající základ v překladu ustáleného slovního spojení pomocí jednoho z možných frazeologických synonym. (Vlachov, Florin 1980: 197)

3.6 VÝBĚR ZPŮSOBU PŘEKLADU FRAZEOLOGISMŮ

V. Vlachov a S. Florin uvádí, že výběr správného způsobu překladu frazeologických jednotek ve mnohém závisí na místu, které ta či ona skupina ustálených slovních komplexů v systému frazeologie jazyka originálu i překladu podle různých ukazatelů zaujímá. Jde například o metaforičnost, lexikálně-syntaktickou strukturu, strukturně-komponentní zvláštnosti a syntaktickou funkci. Dále blíže zkoumá jednotlivé zvláštnosti, a to:

I. v rámci struktury a funkce v řeči:

- 1.) Ustálená srovnání – skupina frazeologických jednotek, při jejímž překladu hraje tradičně hlavní roli obraz v základě každého ustáleného srovnání, jenž je zapotřebí reprodukovat spolu s národním koloritem a mnohdy s celou škálou konotací. Ideálem je, aby byl obraz přeložen stejným obrazem, avšak pozornost překladatele musí být upřena především na to, aby obrazy nebyly zbaveny těch kvalit, které jim podle tradice připisují rodilí mluvčí originálu nebo aby nebyly spojeny s jinou symbolikou. Další možností je nahrazení původního obrazu takovým, který je vlastní pro nositele jazyka překladu. Poslední způsob spočívá v odmítnutí frazeologického překladu, tedy analogického ustáleného srovnání, a použití záměny překládané jednotky „volným“ srovnáním, metaforou nebo jiným způsobem.
- 2.) Složené termíny – periferní skupina frazeologických jednotek, řada autorů je do frazeologie nezahrnuje, poněvadž terminologický princip v nich převládá nad frazeologickým. Základním pravidlem jejich překladu je překlad termínu termínem.
- 3.) Gramatická frazeologie – podmíněné označení slovních druhů různých tvarů, které plní především služební funkci v roli složených předložek, spojek, částic atd.
- 4.) Verbonominální slovní spojení – jsou přechodným stádiem mezi ustáleným spojením a frazeologií. Jednotky této skupiny mají blízko ke gramatické frazeologii, ale liší se od ní sklonem k frazeologickému překladu a často se odlišují stylisticky od svých synonymních lexémů.
- 5.) Frazeologická schémata – stojí na hranici mezi frazeologií a syntaxí, avšak díky své expresivnosti více tíhnou k frazeologii. Chybí jim pevné složení komponentů, což je odlišuje od ostatních frazeologických jednotek. Jsou to spíše schémata, modely, kde mohou, ale také nemusí být přítomny „jádra kondenzace“, kolem kterých se formují

konkrétní jednotky; srov.: *ze dne na den*, rusk. *изо дня в день*, nem. *Von Jahr zu Jahr* atd.

II. Řada dalších ukazatelů - ve velké míře určuje způsob překladu i metaforičnost, strukturně-sémantický typ frazeologické jednotky, původ, kolorit, stylistické zabarvení apod. Existuje spousta charakteristických zvláštností frazeologismů:

1.) Frazeologismy obrazné / neobrazné – «Перевод образной фразеологии намного сложнее, что преимущественно обусловлено необходимостью решить: передавать или не передавать метафоричность и обязательно ли сохранить стилистические и коннотативные особенности переводимой единицы, не упуская из виду, разумеется, и ее семантику, а, при неизбежности потерь, правильно решить, чем жертвовать - образом или содержанием ФЕ» (<http://www.lingvotech.com/osobennostiperevodafrfaz>). Frazeologismy neobrazné nepředstavují zvláštní potíže pro překladatele. Obvykle se překládají ekvivalenty, většinou se nevyužívá kalkování.

2.) Frazeologické jednotky příslovečného / nepříslovečného typu – Mnozí frazeologové nezařazují přísloví, okřídlené fráze či aforismy do frazeologie. Obvykle jsou do slovníku umísťována pouze některá přísloví, ostatní jednotky nepříslovečného typu se neuvádějí. Frazeologické jednotky nepříslovečného typu mají formu slovního spojení, naproti tomu jednotky příslovečného typu jsou ve formě věty, je pro ně charakteristické mravní ponaučení, které často bývá základem jejich obsahu. Principiálně lze každé přísloví reprodukovat v jiném jazyce jakýmkoliv ze tří způsobů:

a) jeho filozofický obsah – mravnost, životní zkušenost, morální imperativ lze převyprávět „svými slovy“,

b) přeložit přísloví, jakožto frazeologickou jednotku, jako ustálený komplex slov podle pravidel překladu frazeologismů – ekvivalentem nebo analogem. Velmi důležité je, aby překladatel neměnil cizí kolorit za svůj.

c) lze využít normální umělecký překlad přísloví jako literárního díla. Příčinou výběru této možnosti může být neexistence odpovídajícího přísloví v jazyce překladu, neexistence vhodného analogu nebo ekvivalentu a také snaha zachovat národní kolorit nebo originální obraz. V ideálním případě si takový překlad zachová obsah (mravnost) původního přísloví spolu s jeho stylistickými zvláštnostmi a expresivitou.

3.) Frazeologické jednotky národní / přejaté / internacionální – v principu je celá frazeologie, zvláště pak obrazná, národní, včetně té, kterou nazýváme internacionální, neboť dlouhé přebývání v odpovídajícím jazykovém prostředí nutně otiskuje na původně cizí frazeologickou jednotku stopu daného národa. Pro překlad má původ těchto jednotek pouze ten význam, že se s nimi setkáváme v jazyce mnohých národů (internacionální) nebo přišly z jiných národů (přejatá) a tudíž existují v těchto jazycích ekvivalenty a analogy. Mezi frazeologickými jednotkami, které vznikly na národní půdě, rozlišujeme dvě skupiny – v první jsou frazeologismy utvořeny na stejném obraze, ve druhé na různých, přičemž jsou časté případy úplné neshody v metaforičnosti. Mnohé z frazeologických jednotek jsou kalky, což na jednu stranu velmi ulehčuje práci překladatele, ovšem na druhou stranu představuje i velké nebezpečí v tom, že ne všechny jednotky, jež vešly do daného jazyka, figurují i v jazycích dalších a také, nehledě na stejný způsob překladu – kalkování, jsou mezi ekvivalenty nepatrné formální rozdíly (slovní spojení x složené slovo, předložková x bezpředložková konstrukce apod.), které překladatele vždy nutí, aby prověřoval, v jaké přesně formě daná mezinárodní jednotka zdomácněla v jeho jazyce.

4.) Kolorit – „Как для реалий, национальная окраска - характерный признак многих, в особенности образных ФЕ, в том числе и нейтральных по стилю“ (Рецкер 1974: 145). Příčinou národního koloritu může být a) specificky zabarvený komponent (realie, vlastní jméno apod.) nebo b) charakter samotné jednotky, spojené nějakým způsobem s národními, historickými aj. zvláštnostmi národa. Kolorit mění frazeologickou jednotku na svéráznou realii, která se podle názorů většiny autorů překládá pomocí kalku.

5.) Frazeologické jednotky národní / autorské – O autorství lze hovořit pouze ve vztahu okřídlených výrazů, aforismů, sentencí, maxim k určitému literárnímu nebo historickému prameni. V principu je způsob jejich překladu stejný jako u překladu ostatních frazeologismů. Mnohem obtížnější je překlad rčení, která jsou vlastní určitému národu, z nichž většina pochází z literárních pramenů. V zásadě je základním způsobem překladu překlad nefrazeologický – překládá se obsah s tendencí co možná nejlakoničtěji vzbudit v podvědomí čitatele podtext, pro který byl vytvořen daný aforismus a dále se, pokud možno, dodává aforistická forma asi jako při překladu přísloví.

4. SLOVNÍK RUSKÝCH BIBLICKÝCH FRAZEOLIGISMŮ

Н

НАЗАРЕТ * ИЗ НАЗАРЕТА МОЖЕТ ЛИ БЫТЬ ЧТО ДОБРОЕ?

Z NAZARETA MŮŽE-LI CO DOBRÉHO BÝTI?

@ O někom, komu mluvčí nemůže důvěřovat, o jehož hodnotách pochybuje.

• Věta z Nového zákona (Jn., 1,46), kterou Nathanael, jeden z budoucích dvanácti apoštolů, vyřkl, když mu byla sdělena zvěst o zjevení Mesiáše v osobě Ježíše, Syna Josefova z Nazaretu. Věta byla vyslovena jako nedůvěra k Ježíši i jako přezíravý vztah k městu Nazaret.

НАРЯД * РАЙСКИЙ НАРЯД. *Шутл.*

RAJSKÝ ŠAT

@ Nahý, bez oděvu.

• Vychází z biblické legendy o Adamu a Evě, které Bůh navštívil v ráji: „Byli pak oba dva nazí, Adam i žena jeho, a nestyděli se.“ (Gen. 2, 25). Adam a Eva porušili přikázání Boží a okusili ze stromu poznání dobra a zla. „Tedy otevřiny jsou oči obou dvou, a poznali, že jsou nazí; i navázali lístí fíkového a nadělali sobě věníků.“ (Gen. 3, 7).

НАЧАЛО * В НАЧАЛЕ (сначала) БЫЛО СЛОВО.

NA POČÁTKU BYLO SLOVO

@ O prvotnosti slova, slovního umění; o slovu jako o počátku veškerého díla.

• První věta svatého Evangelia podle Jana (Jn., 1, 1 pol.).

НЕБО * НА СЕДЬМОМ НЕБЕ (быть, чувствовать себя); ПОПАСТЬ НА СЕДЬМОЕ НЕБО.

V SEDMÉM NEBI (být, cítit se jako); OCTNOUT SE V SEDMÉM NEBI

@ Zakoušet velkou radost, blaženost, štěstí.

• Výraz se pojí s různými prameny. Za prvé s představou sedmi nebes a jejich různými názvy, které jsou vzpomínány v Bibli. Srov.: „Znám člověka v Kristu, že před lety čtrnácti – zdali v těle nevím, čili kromě těla, nevím, Bůh ví, - vytržen byl takový až do třetího nebe.“ (2 Kor., 12, 2). Tato představa přešla i do Koránu, kde jsou o sedmi

nebesích zmínky v různých súrách (2, 17, 40, 65, 67, 71). V súře 23 (Věřící) se mluví o sedmi nebesích (doslova o sedmi cestách): „Nad vámi jsme věru stvořili sedm cest...“. V súře 78 (Zvěst): „...a nad vámi sedm pevných postavili...“ Podle muslimských představ byl samotný korán přinesen Archandělem Gabrielem ze sedmého nebe v noci Alkadra ze dne 23. na 24. měsíce ramadánu. Analogické představy je možno najít také v Talmudu. Za druhé je tento obrat spojován s antickým vysvětlením uspořádání nebeské klenby. Podle Aristotela (O nebi) se nebe skládá ze sedmi nehybných křišťálových sfér, na kterých jsou upevněny hvězdy a planety. Nakonec, podle lidově-mytologických představ tvoří nebe sedm rotujících nebeských sfér. Na té, co je nejdále a nejvýše od Země se údajně nachází ráj.

ВСЕМУ СВОЁ ВРЕМЯ [, И ВРЕМЯ ВСЯКОЙ ВЕЩИ ПОД НЕБОМ]

VŠECHNO MÁ SVŮJ ČAS [, I KAŽDÁ VĚC POD NEBEM]

@ **1.** Ve vzduchu. **2.** V neurčité situaci, stavu nevybavení, očekávání (obvykle když člověk nemá naději na změnu situace, na dosažení požadovaného); bez útočiště, bez obydlí, bez přístřeší. **3.** Při vytržení z reality, snění, fantazírování.

• Výraz patrně ze Starého zákona, kde je ho použito několikrát v různých kontextech, jak v přímém tak i v abstraktně-přeneseném významu: „I podjel s ním (Absolonem) mezek pod hustý dub veliký; a uvázl za hlavu v stromu tom, tak že visel *mezi nebem a zemí*“ (2 Sam., 18, 9). „Tedy vztáh podobenství ruky, vzal mne za kštici hlavy mé, a vyzdvihl mne duch *mezi nebe a mezi zemi*...“ (Ezech., 8, 3). V ruském jazyce napomohlo k aktualizaci obratu to, že se stal počátečními slovy romance od M. I. Glinky na verše N. V. Kukulnika (1840): «*Между небом и землей / Песня раздается, / Неизменною струей / Громче, громче летется*». V ruské tradici v oblasti romance se obrat používá ve významu prostorovém, který je blízký přímému významu – ve vzduchu, jenž je nejstarší. Použití v romanci zřejmě napomohlo aktualizaci tohoto významu v dnešní ruštině.

НЕБЕСТА * НЕБЕСТА ХРИСТОВА

NEVĚSTA KRISTOVA

@ Mniška, jeptiška.

• Výraz vznikl na základě evangelních textů, kde Ježíš Kristus bývá mnohdy nazýván „Ženicem církve Své a každé duše křesťanské“ (Jn. 3, 29; Mt. 25 1-13; Zjv. 21, 9). Viz Dijačenko, sv. 1, s. 181. Viz také v Euchologiu Sinajském (11. st.), odtud obrazné pojmenování osob ženského pohlaví, které se rozhodli zasvětit svůj život službě Kristu.

НИМВРОД * НИМВРОД [ЕГИПЕТСКИЙ], ЛОВЕЦ ПЕРЕД ГОСПОДОМ см.
НИМРОД [ЕГИПЕТСКИЙ], ЛОВЕЦ ПЕРЕД ГОСПОДОМ

NIMROD EGYPTSKÝ, LOVEC PŘED HOSPODINEM

@ **1.** O velmi dobrém lovcí. **2.** O mistru v uměleckých řemeslech. **3.** O výjimečně silném a zručném člověku.

• Jméno vnuka biblického patriarchy Noeho – Nimroda, o kterém se říká: „To byl silný lovec před Hospodinem; protož se říká: Jako Nimrod silný *lovec před Hospodinem*.“ (Gen. 10, 9)

НИТЬ * КРАСНОЙ НИТЬЮ ПРОХОДИТЬ (ТЯНУТЬСЯ)

VINOUT SE (TÁHNOUT SE) něčím JAKO ČERVENÁ NIT

@ O jakékoli výrazně se odlišující, panující, všechny myšlenky prostupující idey, pocitu atd.

• Výraz je spojen s Ghoeteho románem Spříznění volbou. Hrdinčiny sympatie prostupující celý její zápisník jsou v románu srovnávány s červenou nití, která se vplétala do lan anglického námořnictva (od roku 1776) a kterou nebylo možné vytáhnout jinak, než rozvinutím všech ostatních. Tak jako podle nejmenšího útržku takového lana bylo možné poznat, že náleží anglické koruně, tak i skrz celý deník Otilie se vine červená nit sympatií a lásky, která vše sjednocuje v jedno a je významná pro celek. Obraz červené nitě je patrně vyvolán Starým zákonem, taková nit byla v minulosti svérázným znamením. „Stalo se pak, že když přišel čas porodu jejího, aj, bliženci v životě jejím. A když rodila, *jeden z nich* vyskytl ruku, kteroužto chytivši baba, uvázala na ni červenou nitku, řkuci: Ten vyjde prvé. Když pak vtáhl ruku svou zase, hle, vyšel bratr jeho...A potom vyšel bratr jeho, kterýž měl na ruce nitku červenou.“ (Gen., 38, 27-30); „Jestliže, když vejdemo do země, neuvážeš provázku tohoto z nití hedbáví červeného dvakrát barveného v tomto okně, jímž jsi nás spustila, také otce svého a matky své, i bratří svých, a všeho domu otce

svého neshromáždíš-li k sobě do domu. Také kdo by vyšel ven ze dveří domu tvého, krev jeho bude na hlavu jeho, ale my budeme bez viny; a každého toho, kdož bude s tebou v domě, jestliže by se kdo rukou dotekl, krev jeho na hlavy naše *připadni*... Odpověděla ona: Necht' jest tak, jakž jste řekli. I propustila je a odešli; i uvázala provázek z hedbáví červeného...“ (Joz., 2, 18-21).

НИЧТОЖЕ * НИЧТОЖЕ СУМНЯШЕСЯ (СУМНЯСЯ). КНИЖН. ИРОН.

BEZ MRKNUTÍ OKA, S KLIDEM ANGLIČANA

@ Bez žádných pochybností, rozmyšlení; nezastavuje se před ničím.

- Výraz z církevně slovanského textu Nového zákona, doslova: „нисколько не сомневаясь“. Srov. v ruském překladu: «Но да просит с верою, *нимало не сомневаясь*, потому что сомневающийся подобен морской волне, ветром поднимаемой и развеваемой» (Иак., 1, 6).

НИЩИЙ * НИЩИЕ ДУХОМ. Книжн. чаще неодобр.

CHUDÍ DUCHEM

@ 1. O lidech pokorných, bez pýchy a vlastní důstojnosti. 2. O omezených, ohraničených lidech bez duchovních zájmů.

- Evangelijní výraz, část Ježíšovi řeči z hory Blaženství k lidu a učedníkům: „Blahoslavení chudí duchem, nebo jejich jest království nebeské.“ (Mt., 5, 3). Původně znamenal *považující se za nehodné a proto se snažící svatým životem si zasloužit nejvyšší nebeská blaha* a charakterizoval pokorné lidi bez pýchy. Později byl chybně přehodnocen jako *chudí rozumem, bez duchovního života*.

НОГА * ВЕСЕЛЫМИ НОГАМИ. Устар. шутл.-ирон.

VESELÝMA НОГАМА

@ 1. O radostném člověku jdoucím kamkoliv. 2. O člověku jdoucím vrávoravě, poté co už něco vypil.

- Výraz z církevních paschálních (velikonočních) písní: К свету идуху, Христе, веселыми ногами.

ХРОМАТЬ НА ОБЕ НОГИ. *Неодобр. или шутл.*

KULHAT (POKULHÁVAT) NA OBĚ NOHY,

@ **1.** Mít mnoho nedostatků, chyb. **2.** Jít s přerušeními, neúspěchem, špatně (o práci).

• Výraz vznikl na základě biblického obratu *kulhat na obě strany* – zůstat na místě kvůli nerozhodnosti při výběru cesty. „A přistoupiv Eliáš ke všemu lidu, řekl: I dokudž kulhati budete na obě straně? Jestližeť jest Hospodin Bohem, následujtež ho; pakli jest Bál, jdětež za ním.“ (1 Kr., 18, 21) Poté, co byl výraz vtipně přehodnocen z biblického *držet se té i druhé strany* pro charakteristiku člověka, začal se používat i pro jiné předměty a jevy.

O

ОБРАЗ * ПО ОБРАЗУ И ПОДОБИЮ *кого, чьему. Книжн.*

K OBRAZU KOHO, ČENO

@ Mimořádně shodné s čímkoliv, podle jakéhokoli vzoru si brát za příklad kohokoli, cokoli.

• Výraz z biblického mýtu o stvoření člověka: „Řekl opět Bůh: „Učiňme člověka k obrazu našemu, podle podobenství našeho...“ (Gen., 1, 26).

ОВЦА * ОТДЕЛЯТЬ/ ОТДЕЛИТЬ (ОТЛИЧАТЬ / ОТЛИЧИТЬ) ОВЕЦ (ОВНОВ. Арх.) ОТ КОЗЛИЦ. *Устар. книжн.*

ODDĚLOVAT / ODDĚLIT ZRNO OD PLEV

@ Oddělovat dobré od zlého, potřebné, užitečné od nepotřebného, škodlivého (o lidech nebo předmětech a jevech).

• Výraz z Nového zákona: „Když pak přijde Syn člověka v slávě své, a všickni svatí andělé s ním, tedy se posadí na trůnu velebnosti své, a shromáždění budou před něj všickni národové. I rozdělí je na různě, jedny od druhých, tak jako pastýř *odděluje ovce od kozlů*. A postaví ovce zajisté na pravici své, kozly pak na levici“ (Mt., 25, 31-33).

Козлица — *ст.-слав.* ‘козлы’, *овны* — *ст.-слав.* ‘овцы’.

Синоним: **Отделять / отделить плевелы (плевелы. Арх.) от пшеницы (зёрен).**

ЗАБЛУДШАЯ ОВЦА (ОБЕЧКА); ЗАБЛУДШЕЕ ОВЧА. *Устар.*

ZTRACENÁ / ZBLOUDILÁ OVCE (OVEČKA)

@ O člověku, hříšníkovi, který sešel z pravé správné cesty.

- Výraz z evangelijního podobenství Ježíše Krista: „Kdyby některý člověk měl sto ovec, a zbloudila by jedna z nich, zdaliž nenechá těch devadesáti devíti, a jda na hory, nehledá té pobloudilé?“ (Mt., 18, 12; srv.: Lk., 15, 4-6).

ВСЕВИДЯЩЕЕ ОКО. *Устар. или публ. ирон.*

VŠEVIDOUCÍ OKO

@ **1.** O Bohu a Boží Prozřetelnosti (v poetické a stylizované řeči). **2.** O tom, kdo vytrvale někoho sleduje, pozoruje nebo je vždy a všude schopen kohokoli nebo cokoli najít, vypátrat.

- Výraz vystupuje v křesťanské symbolice, kde se Boží Prozřetelnost zobrazuje v podobě oka v paprscích uzavřeného v trojúhelníku.

НЕДРЕМАННОЕ ОКО. *Книжн. или публ. ирон.*

BDÍCÍ OKO

@ **1.** O bdělém pozorovateli z policejního pátrání. **2.** O čemkoli, co bdí, o neustálém dozoru, kontrole.

- Obrat se široce rozšířil v literárním jazyce díky satirické pohádce M. E. Saltykova-Ščedrina *Bdící oko* (1885), kde se vypráví, že „v jednom carství, jednom hosudarství (...) panoval od nepaměti takový obyčej, že jakmile se někomu narodil chlapec s dvojitým okem – spícím a bdícím,“ dali mu jméno Prokurátor. Takový Prokurátor žil a „spícím okem zhora nic neviděl a bdícím hlouposti.“ Proto všichni úplatkáři, pomlouvači, vrazi, kořistníci a zloději odešli pryč z bdící strany a ukryli se pod ochranu spícího prokurátorského oka a Prokurátor rozhodl, že všichni zmizeli a nevěřil, když se mu stěžovalo na zločiny. Zločinci zůstávali na svobodě, ale těch, co si stěžovali, prokurátor trestal. M. E. Saltykov-Ščedrin přehodnocuje v pohádce výraz *bdící oko*, jenž se používal ještě v církevní literatuře 12. - 13. stol. Obrat *bdící oko mající* označoval svatého, bdícím okem se nazývala ikona zobrazující Mládence Krista, který s otevřenými očima leží na loži. V církevní slovanštině: *недреманный* - не спящий, не засыпающий, бодрствующий.

ОКО ЗА ОКО, ЗУБ ЗА ЗУБ. *Книжн.*

ОКО ЗА ОКО, ЗУБ ЗА ЗУБ

@ **1.** Za způsobené zlo se musí platit stejnou mírou; za způsobené zlo se mstí stejným zlem. **2.** (platit, oplácet, odpovídat atd.). Platit za zlo zlem.

• Původně je to formule zákona odplaty z Bible: „Zlámaní za zlámaní, *oko za oko, zub za zub*. Jakouž by ohavu učinil *na těle* člověka, taková zase učiněna bude jemu.“ (Lev., 24, 20; viz též Ex., 21, 24; Dt., 19, 21; Mt., 5, 38). Podobné formule jsou známé i z jiných starověkých zákoníků.

ОСА́ННУ ПЕТЬ (ВОЗДАВАТЬ, ВОСКЛИЦАТЬ) кому, чему. *Устар. ирон.*

VYNÁŠET DO NEBE koho, co

@ Slavoslovit, nepřiměřeně vzdávat chválu, přespříliš *někoho, něco* vychvalovat.

• Výraz vznikl na základě evangelijních textů. *Hosanna* – modlitební zvolání Židů a křesťanů.

Vychází z hebrejského *hoschia* (zachraňoval, spasil, pomáhal) a vyjadřuje buď prosbu o pomoc (pomoz! spasiž! zachraň!) nebo víru v pomoc (spasení! pomoc!) V ústech věřících se slovo *hosanna* změnilo na citoslovce a začalo vyjadřovat radost z důvodu blízké a nadějně pomoci. V Evangelii podle Marka se se slovem setkáváme, když autor vypráví o slavnostním vjezdu Ježíše do Jeruzaléma: „I kteříž napřed šli, i ti, kteříž za ním šli, volali řkouce: Hosanna, požehnaný, jenž se běře ve jménu Páně! Požehnané království otce našeho Davida, kteréž přišlo ve jménu Páně: Hosanna na výsostech!“ (Mk, 11, 9-10). V Evangelii podle Matouše volají k Ježíši *hosanna* děti v chrámu: „Vidouce pak biskupové a zákoníci divy, kteréž činil, a dítky, any volají v chrámě a praví: Hosanna synu Davidovu! Rozhněvali se.“ (Mt 21, 15) Církevně-bohoslužebné texty svědčí o tom, že provolání *hosanna* se stalo analogickým k provolání *slávy*. Odsud také vzešel dnešní okřídlený výraz *осанну петъ*

ОСЛИЦА * ВАЛААМОВА ОСЛИЦА. *Книжн. ирон.*

BALÁMOVA OSLICE

@ O nesmělých, pokorných lidech, kteří nečekaně vyjádřili svůj názor nebo vyslovili protest.

- Výraz z biblické legendy o Balámu, který krutě bil svou oslici. Jednou však promluvila lidským hlasem a protestovala proti takovému zacházení. (Nu., 22, 27-28).

ОТЕЦ * ЧТИ ОТЦА ТВОЕГО И МАТЕРЬ ТВОЮ. *Книжн. высок.*

СТИ ОТЦЕ SVÉHO I MATKU SVOU

@ O lásce a úctě k rodičům.

- Páté Boží přikázání ve své církevněslovanské variantě. V současném překladu: «*Почитай отца твоего и мать твою, [чтобы тебе было хорошо и] чтобы продлились дни твои на земле, которую Господь, Бог твой, дает тебе*» (Ex., 20, 12). Srov. také: Moudrost Šlm. 3, 8.

ОТЦЫ ЕЛИ КЛЮКВУ (КИСЛЫЙ ВИНОГРАД, ТЕРПКОЕ), А У ДЕТЕЙ ОСКОМИНА. *Посл. шутл.-ирон.*

ОТЦОВÉ JEDLI TRPKÝ HROZEN A SYNŮM TRNOU ZUBY

@ Rodiče jsou hříšní, ale za jejich prohřešení se musejí zodpovídat děti.

- Rčení ze Starého zákona: „Opět stalo se slovo Hospodinovo ke mně řkoucí: Což jest vám, že užíváte přísloví tohoto o zemi Izraelské říkající: Otcové jedli hrozen trpký, a zubové synů laskominy mají? Živť jsem já, praví Panovník Hospodin, že nebudete moci více užívatí přísloví tohoto v Izraeli. Ay, všechny duše mé jsou, jakož duše otcova, tak i duše synova, mé jsou: duše, která hřeší, ta umře. (Ezech., 18, 1-4). Srov. Chaldejské přísloví: „Otcové zhřešili, a děti trestají“.

ОТМЩЕНИЕ * МНЕ ОТМЩЕНИЕ, И АЗ ВОЗДАМ. *Посл. устар. высок.*

МНЭ ПОМСТА, Я ОДПЛАТІМ

@ Člověk se nemusí mstít. Bůh odplatí každému podle spravedlnosti.

- Citát z cír.-slov. textu Nového zákona (Ř., 12, 19). V současném překladu: Не мстите за себя, возлюбленные, но дайте место гневу Божию. Ибо написано: «Мне отмщение, Я воздам, говорит Господь». (dle překladu Bible Kralické: „Ne sami sebe mstíce, nejmilejší, ale dejte místo hněvu; nebo psáno jest: Mně pomsta, já odplatím, praví Pán.“) Toto místo Nového zákona má původ v následujícím citátu ze Starého: Матъ jest pomsta a odplata... (Dt., 32, 35).

ОТПУЩАТИ * НЫНЕ ОТПУЩАЕШИ [РАБА ТВОЕГО]. *Устар. книжн.*

NYNÍ PROPOUŠTÍŠ (SLUŽEBNÍKA SVÉHO)

@ Běžná formule křesťanského loučení se se zesnulým. Používá se i jako replika při loučení s kýmkoliv.

• Výraz z evangelijní legendy o jednom z obyvatelů Jeruzaléma, Simeonu, kterému bylo předpovězeno, že nezemře dříve, než spatří Spasitele. Když rodiče přinesli mládence Ježíše do chrámu a Simeon ho uviděl, řekl: „*Nyní propouštíš služebníka Svého, Pane, podle slova svého, v pokoji. Nebo viděly oči mé spasení tvé, ...*“ (Lk., 2, 25-32). *Отпущаеши (ст.-слав.)* – forma 2. os. sing. slovesa *отпущати* – ‘propouštět, odpouštět’, jenž přešlo do výrazu *одпущѣт в покои* – ‘dovolit odejít’. Srov. lat.: *Nunc demittis servum tuum.*

П

ПАЛЕСТИНЫ. *Устар. прост.*

NAŠE KRAJE, KONČINY

@ 1. Vlast, rodné místa 2. Vzdálené, zapadlé místa.

• Vychází ze Starého zákona, kde byl Palestinou označován mořský břeh, jenž ovládali Filišťané (Ex., 14, 29, 31). Potom se Palestina stala názvem pro zemi Židů, zemi zaslíbenou. Používá se také výraz *в наших палестинах.*

ПЕПЕЛ * ПОСЫПАТЬ ПЕПЛОМ ГЛАВУ. *Книжн.*

SPÍNAT / SEPNOT RUCI; RVÁT SI VLASY; VZÝVAT VŠECHNY SVATÉ

@ Velmi trpět kvůli nějakému neštěstí, ztráty něčeho cenného.

• Obrat vychází z prastaré formy vyjádření žalu, smutku, zoufalství. Často se s ním setkáváme v antické mytologii, ale také ve Starém zákoně, kde se vypráví o starém židovském zvyku posypat hlavu popelem nebo hlínou při oplakávání svých blízkých (Jb, 2, 12; Es., 4, 1).

ПЕРВОРОДСТВО * ПРОДАТЬ СВОЁ ПЕРВОРОДСТВО ЗА ЧЕЧЕВИЧНУЮ ПОХЛЁБКУ.

PRODAT CO ZA MÍSU ČOČOVICE

@ Vzdát se něčeho důležitého pro nepatrný zisk.

- Vychází z biblického vypravování o starším ze synů patriarchy Izáka – Ezaovi, jenž prodal mladšímu bratru Jákobovi prvenství a svázané s ním výhody v dědění poté, co se vrátil vyhladovělý z lovu. (Gn., 25, 31-34).

ПЕРСТ * ПЕРСТ БОЖИЙ. *Устар. книжн., высок.*

PRST BOŽÍ n. PRST OSUDU

@ Výraz označuje úděl, osud, mystické předurčení, přelomový okamžik v životě někoho.

- Vychází ze Starého zákona (Ex., 8, 19): Tedy řekli čarodějníci Faraonovi: Prst Boží toto jest.

ВЛОЖИТЬ ПЕРСТЫ В ЯЗВЫ (В РАНЫ). *Устар. книжн.*

VLOŽIT PRSTY DO RÁNY

@ **1.** Pokud se chci sám vlastní zkušeností o něčem přesvědčit. **2.** Dotknout se nejbolestivějšího, nejzranitelnějšího místa někoho.

- Výraz vznikl na základě evangelijní legendy o nevěřícím Tomáši, který nevěřil vyprávění o Kristově Vzkříšení a řekl: „Leč uzřím v ruku jeho bodení hřebů, a vpustím prst svůj v místo hřebů, a ruku svou vložím v bok jeho, nikoli neuvěřím.“ (J., 20, 25).

ПЁС * ПСУ ЖИВОМУ ЛУЧШЕ, ЧЕМ МЁРТВОМУ ЛЬВУ; ЖИВАЯ СОБАКА ЛУЧШЕ МЁРТВОГО ЛЬВА. *Книжн.*

PSU ŽIVÉMU LÉPE JEST NEŽLI LVU MRTVÉMU

@ Lépe je být naživu, než být mrtev, nehledě na těžkosti života.

- Výraz ze Starého zákona (Ka., 9, 4): „Ačkoli ten, kterýž tovaryší se všechněmi živými, má naději, an *psu živému lépe jest nežli lvu mrtvému*“.

ПЕСНЬ ПЕСНЕЙ. *Книжн., высок.*

PÍSEŇ PÍSNÍ

@ Tímto výrazem se nazývá vrchol tvorby jakéhokoli autora nebo nejlepší dílo v jakékoli oblasti.

- Jedna z knih Starého zákona, dílo vysokého uměleckého a poetického stylu, které se připisuje králi Šalamounovi. *Песней* — gen. sing. od *песнь*, tzv. genetivus superlativus, tj. celý obrat se překládá jako: „píseň lepší než všechny ostatní písně“.

ПЕ^СОК * СТРОИТЬ / ПОСТРОИТЬ НА ПЕ^СКЕ *что. Неодобр.*

STAVĚT / POSTAVIT (BUDOVAT) NA PÍSKU (NA VODĚ)

@ 1. Dělat něco nespolehlivě, bez dostatečné důslednosti. 2. Ve svých plánech a úvahách se opírat o nespolehlivé a dostatečně neprověřené údaje.

- Původně výraz zní *postavit dům svůj na písku* a vychází z Nového zákona: „Každý pak, kdož slyší slova má tato, a neplní jich, připodobněn bude muži bláznu, kterýž ustavěl dům svůj na písku. I spadl příval, a přišly řeky, a váli větrové, a obořili se na ten dům, i padl, a byl pád jeho veliký.“ (Mt., 7, 26-27).

ПИР * ВАЛТАСА^РОВ ПИР; ВАЛТАСО^РОВО ПИРШЕСТВО. *Устар. книжн.*

BELŠAZAROVA HOSTINA, HOSTINA PŘED NEVYHNUTELNÝM NEŠTESTÍM

@ O veselém, lehkomyšlném životě v předvečer nebo na pozadí nějaké katastrofy, nevyhnutelné zkázy.

- Výraz ze Starého zákona (Dn., 5, 23-28), kde se vypráví o hostině u chaldejského krále Balsazara (Belšazara). Během hostiny načrtla tajemná ruka na stěnu nápis: „*Mene, mene, tekel, ufarsin*“, jenž předpověděl královi zkázu. Tu noc byl král opravdu zabit a jeho království se zmocnil Darius (Dareios, Darjaveš).

ПИСАТЬ * ЕЖЕ ПИСАХ, ПИСАХ. *Арх. книжн.*

CO JSEM NAPSAL, NAPSAL JSEM

@ Zdůrazňuje nemožnost nebo neochotu změnit něco, co je napsáno vlastní rukou.

- Vychází z církevněslov. překladu Nového zákona. Na kříži, kde byl podle Pilátova příkazu ukřižován Ježíš Kristus byl vytvořen nápis: „Ježíš Nazaretský, král Židovský“. „Tedy přední kněží Židovští řekli Pilátovi: Nepiš: Král Židovský, ale že on řekl: Král Židovský jsem. Odpověděl Pilát: *Co jsem psal, psal jsem*.“ (Io., 19, 21-22). Poslední část vešla do literárního jazyka v církevněslov. překladu.

ПИЩА * ПИЩА СВЯТОГО АНТОНИЯ. *Книжн., шутл.-ирон.*

STRAVA SVATÉHO ANTONÍNA

@ O velmi chudé stravě, kterou se nelze nasytit.

- Podle jména křesťanského askety Antonia (Antonína) Velikého (3-4 st.), jenž se na poušti živil trávou a kořínkami. Často se používá výraz *být o stravě svatého Antonína* – ‘být o hladu’

СИДЕТЬ НА ПИЩЕ СВЯТОГО АНТОНИЯ. *Книжн. шутл.-ирон.*

BÝT O STRAVĚ SVATÉHO ANTONÍNA

@ Být o hladu.

- Vychází z legendy o křesťanském poustevníku 3-4 st. Antoniu (Antonínu) Velikém, jenž žil v nížině Nilu a živil se trávou a kořínkami.

ПЛАКАТЬ И РЫДАТЬ.

PLAKAT A NAŘÍKAT

@ 1. Truchlit, litovat něčeho. 2. Žádat něco a odvolávat se na těžkou situaci, žadonit. 3. Pouze ve formě *Плачу и рыдаю (Pláču a naříkám)*, myšleno žertem nebo vážně, vyjadřuje nadšení z něčeho nebo z někoho; je možné užít ho jako ironii, když naopak mluvčí nezakouší ani vytržení ani nadšení.

- Ustálená formule rus. folklóru a pravoslavných křesťanských duchovních děl. Setkáváme se s ní již ve staroslovanských památkách 10.-11. st. a později ve staroruských, např. v „Modlitbě“ Daniela Zatočnika: Тем же вопию к Тебе, одержим нищетою: помилуй мя, ... да не восплачу с рыданием [рыдая], яко Адам рая.

ПЛАЧ * ПЛАЧ И СКРЕЖЕТ ЗУБОВ (ЗУБОВНЫЙ). *Книжн.*

PLÁČ A SKŘÍPĚNÍ ZUBŮ

@ Výraz krajního zoufalství, vzteku a bolesti.

- Vychází z evangelijních textů: „Ale synové království vyvrženi budou do temností zevnitřních. Tamť bude *pláč a škřípení zubů*“. (Mt., 8, 12); „Pošle Syn člověka anděly své, i vyberouť z království jeho všecka pohoršení, i ty, kteříž činí nepravost, A uvrhouť je do peci ohnivé. Tamť bude *pláč a škřípení zubů*.“ (Mt., 13, 41–42); „Tedy řekl král

služebníkům: Svížíce nohy jeho i ruce, vezměte ho, a uvrztež jej do temností těch zevnitřních. Tamť bude *pláč a škřípení zubů*“ (Mф.22: 13) a další.

ПЛАЧ НА РЕКАХ ВАВИЛОНСКИХ. *Устар. книжн.*

PLÁČ NA ŘEKÁCH BABYLONSKÝCH

@ Používá se jako obrazný komentář k neskrývanému utrpení, stesku, pláči kohokoliv.

- Poněkud pozměněný řádek ze známého 136. žalmu (137. dle římsko-katolických překladů), který se stal jedním z nejčastěji citovaných částí Bible v ruské literatuře 18. - 19. století: „*Při řekách Babylonských tam jsme sedávali a plakávali*, rozpomínajíce se na Sión...“ (Žl., 137, 1) Žalm zobrazuje stesk židovského národa, který se trápil v babylonském zajetí a s pláčem vzpomínal na svou rodnou zem. Mnohé překlady tohoto žalmu domácími básníky různých období a směrů přispívali k přechodu daného řádku do kategorie okřídlených výrazů.

ПЛЕВЕЛЫ * ОТДЕЛЯТЬ/ ОТДЕЛИТЬ ПЛЕВЕЛЫ (ПЛЕВЫ. *Аpx.*) ОТ ПШЕНИЦЫ (ОТ ЗЁРЕН). *Книжн.*

ODDĚLOVAT / ODDĚLIT ZRNO OD PLEV

@ Oddělovat škodlivé a špatné od užitečného a dobrého.

- Výraz vychází z Nového zákona, kde Ježíš vypráví podobenství o člověku, jenž zasel pšenici. V noci přišel nepřítel člověka a zasel mezi pšenici plevel. Když pšenice vzešla, spolu s ní se objevil i plevel. Služebníci nevrhli, že plevel vytrhají. Avšak pán přikázal, aby se všim počkali až do žní, a pak spolu s plevelem vytrhali i pšenici, s tím, že během žní prvně vytrhnou plevel a spálí ho, a potom sklídí samu pšenici: „Nechte ať obé spolu roste až do žně. A v čas žně dím žencům: Vytrhejte nejprv koukol a svažte jej v snopky k spálení, ale pšenici shromážděte do stodoly mé“ (Mt., 13, 24-30); „a vyčistíť humno své, a shromáždí pšenici svou do obilnice, ale plevy pálení bude ohněm neuhasitelným.“ (Mt., 3, 12). Podle symboliky podobenství jsou *plevy* - ‘synové ďábla’, a *nepřítel člověka* - ‘ďábel’.

ПЛЕН * ВАВИЛОНСКИЙ ПЛЕН; ВАВИЛОНСКОЕ ПЛЕНЕНИЕ. *Устар. книжн.*

BABYLONSKÉ ZAJETÍ

@ O těžké, neúnosné porobě.

- Výraz vznikl na základě biblického mýtu, ve kterém se mluví o nářku Židů v babylonském zajetí. (Ž., 137).

ЕГИПЕТСКИЙ ПЛЕН; ЕГИПЕТСКОЕ ПЛЕНЕНИЕ. *Устар. книжн.*

EGYPTSKÉ ZAJETÍ

@ O těžké porobě.

- Výraz vznikl na základě biblického pověsti o těžkém postavení Židů, kteří trpěli v egyptském zajetí. (Ex., 1).

ПЛОД * ЗАПРЕТНЫЙ ПЛОД. *Книжн.*

ZAKÁZANÉ OVOCE

@ O něčem nedovoleném, nedostupném, ale právě proto lákavém, chtěném.

- Výraz vychází z biblického mýtu o stromu poznání dobra a zla, z něhož Bůh zakázal Adamu a Evě trhat plody: „Ale o ovoci stromu, kterýž jest u prostřed ráje, řekl Bůh: Nebudete ho jísti, aniž se ho dotknete, abyste nezemřeli.“ (Gn., 3, 3; srov.: Gn., 2, 16-17).

ЗАПРЕТНЫЙ ПЛОД СЛАДОК. *Посл. книжн.*

ZAKÁZANÉ OVOCE NEJVÍC CHUTNÁ

@ To, čeho lze těžce dosáhnout a co je nedostupné se jeví zvláště žádoucím, přitažlivým, lákavým.

- Vychází z výrazu *zakázané ovoce*. Přísloví zřejmě vzniklo pod vlivem biblického aforismu: „Voda kradená sladší jest, a chléb pokoutní chutnější.“ (Př., 9, 17).

ПЛОДИТЕСЬ И РАЗМНОЖАЙТЕСЬ. *Книжн. или шутл.*

PLOŤTE A MNOŽTE SE

@ Slova k novomanželům; příkaz lidem, žijícím v manželství.

- Výraz vychází ze Starého zákona. Těmito slovy se Hospodin obrací k živým tvorům, které stvořil. „A požehnal jim Bůh, a řekl jim Bůh: Plod'tež se a rozmnožujte se, a naplňte zemi...“ (Gn., 1, 28). Poté, co vše živé zahynulo během celosvětové potopy, dostává Noe a jeho rodina, kteří zůstali naživu, stejný příkaz: „Plod'tež se a rozmnožujte se, a naplňte zemi.“ (Gen. 9,1) Tato Hospodinova slova lze najít i v jiných částech knihy

Genesis (Gen. 7,17; 1,22), ale také v ostatních knihách Starého zákona. (Ex. 1,7; Ez. 36, 11).

ПЛОТЬ И КРОВЬ *кого, чья.*

TĚLO A KREV

@ 1. Rodné dítě; o pokrevním příbuzenství. 2. Zplození někoho, něčeho.

• Výraz vychází z novozákonních textů: „A odpovídaje Ježíš, řekl mu: Blahoslavený jsi, Šimone, synu Jonášův; nebo *tělo a krev* nezjevilo tobě, ale Otec můj, kterýž jest v nebesích.“ (Mt. 16, 17); „Totoť pak pravím, bratří: *Že tělo a krev* království Božího dědictví dosáhnouti nemohou, aniž porušitelnost neporušitelnosti dědičně obdrží.“ (I K. 15, 50).

ПЛОТЬ ОТ ПЛОТИ [И КОСТЬ ОТ КОСТЕЙ] *чьей, кого;* ПЛОТЬ ОТ ПЛОТИ [И КРОВЬ ОТ КРОВИ] *чьей, кого. Книжн., часто высок.*

TĚLO Z TĚLA [I KOST Z KOSTÍ], TĚLO Z TĚLA [I KREV Z KRVE]

@ 1. O pokrevním příbuzenství kohokoliv. 2. O duchovním nebo ideovém příbuzenství s kýmkoliv, čímkoliv.

• Vychází z biblické legendy o stvoření ženy, podle níž Bůh vyňal řebro spícímu Adamovi a stvořil Evu. Po probuzení uviděl Adam Evu a řekl: „Teď tato *jest* kost z kostí mých a tělo z těla mého;“ (Gen. 2, 21-23).

СИЕ ЕСТЬ ПЛОТЬ МОЯ. *Устар. книжн.*

TOTO JE MŮJ KŘÍŽ

@ O něčem, co je předmětem neustálých starostí, duševního i fyzického utrpení.

• Fráze křesťanského teologa a církevního činitele, praotce křesťanské filosofie dějin Blaženého Augustýna (354-430).

ПЛЯСКА * ПЛЯСКА СВЯТОГО ВИТТА. *Книжн.*

TANEC SVATÉHO VÍTA

@ 1. Název těžké nervové nemoci, která je doprovázena křečemi podobnými na pohyby tance. 2. *Vtip., iron.* O moderních tancích s trhavými rychlymi pohyby těla, které připomínají křeče.

• Obrat vznikl na základě legendy o katolickém svatém Vítu, žijícím na Sicílii, patronu tance a tancujících. Podle lidové tradice se v 16. století v Alsasku u kaple postavené na počest svatého Víta uzdravovali nemocní, trpící křečemi podobnými na taneční pohyby.

ПОБЕДИТИ * СИМ ПОБЕДИШИ. *Книжн. или публ.*

TÍMTO ZVÍTĚZÍŠ

@ Výraz jistoty v úspěch jakékoli věci za podmínek pevné víry ve správnost vybrané cesty.

• Podle legendy, kterou vyprávěl Eusebius Pamphilli (263-340) v díle Život Konstantinův (1, 28), uviděl římský císař Konsantin Veliký v roce 312 v předvečer bitvy s Maxentiem na nebi kříž z řeckým nápisem: „Tímto znamením zvítězíš“. Konstantin zvítězil a pod vlivem zázračného vidění ukončil pronásledování křesťanů a prohlásil křesťanství za státní náboženství

победиши — 2 os. sing. slovesa победити. Často se cituje latinsky: *in hoc [signo] vinces.*

ПОЗНАТИ * СВОЯ СВОИХ НЕ ПОЗНАША. *Книжн.*

SVOJI SVOJE NEPOZNALI

@ Říká se tehdy, když se kvůli nedorozumění bere stoupenec jako protivník.

• Vychází z církevněslovanského textu Nového zákona: „Ten přišel na svědectví, aby svědčil o tom světle, aby všickni uvěřili skrze něho. Nebyl on to světlo, ale *přišel*, aby svědectví vydával o tom světle. *Tentoť* byl to pravé světlo, kteréž osvětluje každého člověka přicházejícího na svět. Na světě byl, a svět skrze něho učiněn jest, ale svět ho nepoznal. Do svého vlastního přišel, ale *vlastní jeho nepřijali ho.*“ (Jn. 1, 7-11)

Познаша — форма аориста (3 л. мн. ч.) от глаг. *познати.*

ПОНТИЙ * ПОСЫЛАТЬ ОТ ПОНТИЯ К ПИЛАТУ. *Устар. книжн. неодобр.*

POSÍLAT OD HERODESA K PILÁTOVI

@ Říká se o průtazích v práci, kdy žadatele honí od jednoho úředníka k druhému, aniž by mu odpověděli.

• Vychází z Nového zákona, kde se vypráví o tom, jak množství lidí odvedlo Ježíše k Pilátu, prokurátoru Judey, a obviňovali Syna Božího z mnohých hříchů. Pilát nenašel na Kristu žádnou vinu a odeslal Ho do Jeruzaléma k Herodovi. Ten také neviděl v Ježíšovi zločince a odeslal Ho zpět k Pilátu. (L., 23) Časem se slova „Pontský“ a „Pilát“ začali v povědomí národa chápat jako jména dvou postav, a jména Heroda z vyprávění vypadlo.

ПОСЕЯТЬ * ЧТО ПОСЕЕШЬ, ТО И ПОЖНЕШЬ. *Посл.*

CO ZASEJEŠ, TO I SKLIDÍŠ

@ Za své přestupky, nepěkné jednání se musí platit.

• Přísloví je známé v mnohých evropských jazycích v různých variantách díky jeho biblickému zdroji. Je spojováno s výrokem Šalamouna: „Kdo rozsívá nepravost, žítí bude trápení“ (Př., 22, 8) a odpovídá mu místo z epištoly ap. Pavla ke Galatským: „...cožkoli rozsíval by člověk, toť bude i žítí. Nebo kdož rozsívá tělu svému z těla žítí bude porušení; ale kdož rozsívá Duchu, z Duchat' žítí bude život věčný. Činíce pak dobře, neoblevujme; nebo časem svým budeme žítí, neustávající.“ (Ga., 6, 6-10). Srov.: „Ti, kteříž se slzami rozsívali, s prozpěvováním žítí budou. (Ž., 126, 5-6); „Poněvadž větru rozsívají, takéť vichřici žítí budou“ (Oz., 8, 7). V Rusku je toto přísloví známé odedávna, zaznamenáno je od 17. stol. (Simoni, Snegirev a dal.). K její populárnosti napomohlo v ruském jazyce použití v básni „Волк и кот“ od I. A. Krylova: «Что вижу, кум, ты всем в деревне насолил... / Ты сам себя вини: / *Что ты посеял, то и жни*».

ПОСЛЕДНИЙ * ПОСЛЕДНИЕ БУДУТ ПЕРВЫМИ, И ПЕРВЫЕ СТАНУТ ПОСЛЕДНИМИ. *Книжн.*

POSLEDNÍ BUDOU PRVNÍ A PRVNÍ SE STANOU POSLEDNÍMI

@ O vrtkavosti lidského osudu vůbec a jmenovitě kariéry.

• Slova Ježíše k učedníkům: „Mnozí pak první budou poslední, a poslední první.“ (Mt., 19, 30); „A aj, jsouť poslední, kteříž budou první, a jsou první, kteříž budou poslední.“ (L., 13, 30); „Ne takť bude mezi vámi. Ale kdožkoli chtěl by mezi vámi býti veliký, budiž váš služebník. A kdožkoli z vás chtěl by býti přední, budiž služebník všech.“ (Mk., 10, 43-44).

ПОТ * В ПОТЕ ЛИЦА [СВОЕГО] (делать что). Книжн.

V POTU TVÁŘE [SVÉ]

@ Usilovně, s námahou něco dělat nešetře vlastních sil, nejčastěji – dobývat prostředky k existenci.

• Biblický výraz: Poté, co Bůh vyhnal Adama z ráje, k němu hovoří: „V potu tváři své chléb jísti budeš.“ (Gen., 3, 19).

ПОЧВА * УПАСТЬ НА ДОБРУЮ ПОЧВУ.

PADNOUT DO DOBRÉ ZEMĚ

@ Dočkat se dobré odezvy, mít požadovaný efekt, mít očekávané výsledky.

• Výraz je z evangelijního podobenství o rozsévači: „I mluvil jim mnoho v podobenstvích, řka: Až vyšel rozsevač, aby rozsíval. A když on rozsíval, některá padla podlé cesty, a přiletěli ptáci, i szobali je. Jiná pak padla na místa skalnatá, kdež neměla mnoho země; a rychle vzešla, proto že neměla hlubokosti země. Ale když slunce vzešlo, vyhořela, a proto že neměla kořene, uschla. Jiná pak padla do trní; i zrostlo trní, a udusilo je. A jiná padla v zemi dobrou; i vydalo užitek, některé stý, jiné šedesátý a jiné třicátý.“ (Mt., 13, 3-8)

ПРАХ * ОТРЯСТИ (ОТРЯХНУТЬ, СТЯХНУТЬ) ПРАХ ОТ НОГ (С НОГ) СВОИХ.

SETŘÁST PRACH Z NOHOU SVÝCH

@ Navždy se s někým rozejít, něčeho nechat, odejít s rozhořčením.

• Výraz z Nového zákona: „A kdožkoli nepřijal by vás, a neuposlechl by řečí vašich, vyjdouce ven z domu neb z města toho, vyrazte prach z noh svých.“ (Mt., 10,14; také: Mk., 6, 11; L., 9, 5). Srov.: „A oni vyrazivše prach z noh svých na ně, přišli do Ikonie.“ (Sk., 13, 51). Tato slova vyslovuje v Novém zákoně Ježíš a obrací se k apoštolům, aby neobraceli pozornost na ty, kdo nenaslouchají Jeho učení. Obrat je spojen s dávným obyčejem: lidé, kteří se zřekli dřívějšího přátelství, příbuzenství a opustili nenáviděné místo, tloukli nohou o zem u prahu domu nebo na hranici něčího vlastnictví, jako by setřásali prach. Tímto se ukazovalo, že si nepřejí odnést s sebou ani nejmenší částičku

toho místa a směřují ke konečnému zpretrhání dřívějších pout. Výraz vešel do textu «Рабочей Марсельезы» P. Lavrova, což zvýšilo na jeho popularitě v současné řeči.

ПРОРОК * НЕСТЬ (НЕТ) ПРОРОКА В СВОЁМ ОТЕЧЕСТВЕ (В ОТЕЧЕСТВЕ СВОЁМ). *Посл*

DOMA NENÍ NIKDO PROROKEM .

@ Zásluhy spoluobčanů nebo dobře nám známých, blízkých lidí nejsou obvykle oceněny, přednost se dává autoritám ...

• Vychází z Nového zákona. Ježíš, proslavený svými kázáními, se vrátil do rodného města, ve kterém byl vychován, do Nazaretu. V synagoze se však setkal s nedůvěrou. „I zhoršili se na něm. Ježíš pak řekl jim: Neníť prorok beze cti, než v své vlasti a v domě svém.“ (Mt., 13, 57). Ježíšův aforismus se cituje na různých místech Evangelia různě: „I řekl jim Ježíš: Není prorok beze cti, jedině v vlasti své a v rodině své a v domě svém.“ (Mk., 6,4); „...žádný prorok není vzácen v vlasti své.“ (Lk., 4, 24); „...prorok

v vlasti své v poctivosti není.“ (Jn., 4, 44). Srov. arabské přísloví: «Учёный в своём отечестве, как сокрытое в руднике».

ПРОСТОТА * [O] СВЯТАЯ ПРОСТОТА! *Шутл.-ирон.*

SVATÁ BOŽÍ PROSTOTO!

@ 1. O příliš důvěřivém, naivním, bezelstném a prostoduchém člověku. 2. O člověku, který koná špatný čin kvůli pošetilosti, duševní prostotě, neochotě se zamyslet.

• Cituje se také latinsky: *O sancta simplicitas!* Připisuje se Janu Husovi upálenému na hranici inkvizicí (1415). Tato slova údajně pronesl, když byl na hranici a spatřil, jak nějaké stařenka (podle jiné verze stařec) z prostoduché náboženské horlivosti přinesla náruč chraští a vrhla ji do ohně. Podle jiných pramenů patří tato slova Jeronýmu Pražskému; církevní spisovatel Rufinus dokazuje, že výraz byl poprvé použit na prvním, Nicejském sněmu (r. 325) jedním z teologů.

ПУТИ ЗЕМЛИ. *Разг.*

STŘED VESMÍRU

@ 1. Centrum, střed toho nejdůležitějšího, nejhlavnější. 2. *Iron.* O člověku, který sebe bezdůvodně pokládá za nejdůležitější osobu, nadmíru se chvástá svým postavením, rozumem, talentem.

• Podle náboženských představ je středem země. V talmudském folklóru je středem světa nazývána Palestina, středem Palestiny Jeruzalém, středem Jeruzaléma chrám, ve středu chrámu je umístěn oltář (Svatyně) a ve středu oltáře kámen před archou úmluvy. Tímto kamenem, který údajně Bůh hodil do moře, začalo tvoření světa. Podle jiné verze zakryl Bůh tímto kamenem otvor propasti, vodního chaosu. Tato představa se však odrazila ve středověkých památkách staré ruské literatury, v «Беседе трёх святителей», «Хождении в Иерусалим игумена Даниила». V duchovním verši «О книге голубиной» se říká, že v Jeruzalému je „pupek světa“ (И. Порфирьев, История русской словесности, ч. 1. Казань, 1897, с. 314).

ПУТЬ * НЕИСПОВЕДИМЫ ПУТИ ГОСПОДНИ. *Посл. книжн. или публ.*

CESTY PÁNĚ JSOU NEVYZPYTATELNÉ

@ O nepředvídatelnosti osudu, o nemožnosti cokoliv předvídat, předpokládat.

• Výrok z církevněslovanského textu Nového zákona. V ruském textu: «О бездна богатства и премудрости и ведения Божия! Как непостижимы судьбы Его и неисследимы пути Его!» (Рим., 11, 33).

Dle kralického překladu Bible: „Ó hlubokosti bohatství i moudrosti i umění Božího! Jak jsou nezpytatelní soudové jeho, a nevystižitelné cesty jeho.“ (Ř., 11, 33).

ПУТЬ НА ГОЛГОФУ; КРЕСТНЫЙ ПУТЬ. *Книжн.*

CESTA NA GOLGOTU; KŘÍŽOVÁ CESTA

@ O morálním nebo fyzickém utrpení, mučení; o hrdinství.

• Golgota je název kopce v okolí Jeruzaléma, kde byl podle evangelijní tradice ukřižován Ježíš Kristus (Mt., 27, 33; Mk., 15, 22; Jn., 19, 27). Cesta na Golgotu se nazývá křížovou, protože mučitelé přinutili Ježíše nést k místu popravu kříž, na němž prožil smrtelná muka.

P

РАБ * РАБ БОЖИЙ (ГОСПОДЕНЬ, ХРИСТОВ); РАБА БОЖИЯ (ГОСПОДНЯ, ХРИСТОВА). УСТАР.

SLUHA / SLUŽEBNÍK BOŽÍ (PÁNĚ, KRISTŮV); SLUŽEBNICE BOŽÍ (PÁNĚ, KRISTOVA)

@ 1. O člověku jako bytosti podřízené Bohu. 2. O člověku vůbec (muži či ženě).

• Vychází z křesťanských kanonických textů. Srov. Např.: „Tak i jiní z lidu, kněží, Levitů, vrátných, zpěváků, Netinejských i vsickni, kteříž se oddělili od národů zemí k zákonu Božímu, <...> chopivše se téhož s bratřími svými a těmi, kteříž byli přednější, přistupovali, prokletím a přísahou *se* zavazující: Že budeme choditi v zákoně Božím, kterýž vydán jest skrze Mojžíše *služebníka Božího*...“ (Ne., 10, 28-29); „I řekla Maria: *Aj, děvka Páně*, stanižmi se podle slova tvého.“ (Lk., 1, 38). (dle ekumenického překladu:) Maria řekla: „Hle, jsem *služebnice Páně*, staň se mi podle tvého slova.“ (Lk., 1, 38); „...povolán svobodný, *služebník jest Kristův*. Za mzdu koupeni jste, nebudtež služebníci lidští.“ (1 K., 7, 22-23).

РАБОТАТЬ * КТО НЕ РАБОТАЕТ, ТОТ [ДА] НЕ ЕСТЬ. *Посл.*

KDO NEPRACUJE, AŤ NEJÍ

@ O nepřipustnosti parazitování, příživnictví.

• Přísloví vzniklo na základě evangelijního aforismu: „Nebo i když jsme byli u vás, to jsme vám předkládali: *Kdo nechce dělati, aby také nejedl*. (2 Sol., 3, 10). Odráží formuli obvyklou pro otrokářské společnosti otrocké pracovní povinnosti. V sovětské době byla přehodnocena jako základ principu socialismu.

РЕШЕНИЕ * СОЛОМОНОВО РЕШЕНИЕ. *Книжн.*

ŠALAMOUNŮV SOUD

@ Krajně moudré rozhodnutí nebo soud.

• Vychází z biblické legendy o králi Šalamounovy, ke kterému přišli dvě ženy s žádostí, aby je rozsoudil... „I řekla jedna z těch žen: Prosím, pane můj, já a žena tato bydlíme v jednom domě. I porodila jsem u ní v témž domě. Potom stalo se dne třetího po porodu mém, že porodila také žena tato, a byly jsme spolu. (...) Umřel pak syn ženy této v noci, nebo spěci, udávala ho. A vstavši o půl noci, vzala syna mého ode mne, (...) a položila

jej v lůnu svém, a syna svého mrtvého položila do lůna mého. (...) I řekla žena druhá: Není tak, ale syn můj jest ten živý, a ten mrtvý jest syn tvůj. (...) Protož řekl král: Přineste mi meč. I přinesli meč před krále. Tedy řekl král: Rozetněte to dítě živé na dvě, a dejte jednu polovici jedné, a polovici druhou druhé. Ale žena, jejíž syn byl ten, kterýž živ zůstal, mluvila králi, (...) Prosim, pane můj, dejte jí nemluvnátko to živé, a nikoli nezabijete ho. Druhá pak řekla: Necht' není ani mně ani tobě, rozetněte. K čemuž odpovídaje král, řekl: Dejtež této dítě to živé, a nikoli nezabijete ho, onať jest matka jeho.“ (1Kr., 3, 16-27).

РИЗЫ * РАЗДИРАТЬ НА СЕБЕ РИЗЫ СВОИ. *Книжн.*

ROZTRHNOUT ROUCHO SVÉ NA ZNAMENÍ SMUTKU

@ Hluboce truchlit z důvodu jakéhokoliv neštěstí, ztráty čehokoliv cenného.

- Vychází ze starého zvyku vyjádření žalu, smutku, zoufalství. Často se vyskytuje v antické mytologii, ale také ve Starém zákoně: „Kteříž pozdvihše očí svých zdaleka, nepoznali ho. Potom pozdvihše hlasu svého, plakali, a *roztrhše* jeden každý *roucho své*, házeli prachem nad hlavy své zhůru. (Jb., 2, 12); „Mrkodaj se dozvěděl o všem, co se stalo. *Roztrhl svůj šat*, oblékl žíněné roucho a posypal si hlavu popelem. Vyšel doprostřed města a převelice horekoval.“ (Est., 4,1).

5. KOMENTOVANÝ PŘEKLAD ČÁSTI SLOVNÍKU RUSKÝCH BIBLICKÝCH FRAZEOLIGISMŮ

Ačkoliv pramen pro české i ruské biblické frazeologismy je tentýž, tedy Písmo svaté „výzkumy biblismů v různých evropských jazycích ukázaly, (...) že každý jazyk má svou vlastní sestavu biblických rčení, která se vyznačuje rysy charakteristickými pouze pro ten daný jazyk“ (Stěpanova 2004: 41).

5.1 ÚPLNÉ EKVIVALENTY

Oproti plně ekvivalentním frazeologickým jednotkám, jakými v naší práci jsou např.: *райский наряд* / *rajský šat*; *невеста Христова* / *nevěsta Kristova*; *нищие духом* / *chudí duchem*; *хромать на обе ноги* / *kulhat na obě nohy*; *всевидящее око* / *všezřící oko*; *око за око, зуб за зуб* / *oko za oko, zub za zub*; *Валаамова ослица* / *Balaamova oslice*; *чти отца твоего и мать твою* / *cti otce svého i matku svou*; *нища святого Антония* / *strava svatého Antonína*; *плач и скрежет зубов* / *pláč a skřípění zubů*; *запретый плод* / *zakázané ovoce*; *плодитесь и размножайтесь* / *plod'te a množte se*; *пляска святого Витта* / *tanec svatého Víta*; *что посеешь, то и пожнешь* / *co zaseješ, to i sklidiš*; *в поте лица* / *v potu tváře*; *крестный путь* / *křížová cesta*; *раб Божий* / *služebník Boží*, stojí velká skupina frazeologismů, které se různou mírou a způsobem liší, např. odlišnou strukturou, jiným množstvím komponentů, posunem významu, mírou expresivity, archaičnosti apod. a nemálo je také těch, které se v českém jazyce prakticky nevyskytují.

5.3 ČÁSTEČNÉ A RELATIVNÍ EKVIVALENTY

Velkou skupinu tvoří částečné nebo relativní ekvivalenty, jednotky, které se liší určitými ukazateli při zachování stejné sémantiky. Prvním z nich je první část prvního verše Janova Evangelia v podobě ze synodálního překladu: *В начале было слово*, jehož význam byl v literatuře zaměněn od původní biblické zvěsti o druhé Božské osobě, Synu Božím, za označení prvotnosti slova, či o slovu jako o počátku veškerého díla. Český frazeologismus se od ruského liší pouze jinou předložkovou vazbou: *Na počátku bylo slovo*. Podobně je tomu i u frazeologismu *на седьмом небе*; *попасть на седьмое*

небо. V češtině je opět užita jiná předložková vazba: *v sedmém nebi* a ve spojení se slovesem se mění i pád: *octnout se v sedmém nebi*, obraz a sémantika zůstává stejná. Analogický případ je i frazeologismus *упасть на добрую почву – padnout do dobré země*, kdy se opět český ekvivalent liší pádem kvůli záměně předložky *на*, pojící se v tomto případě s akuzativem, za *do*, pojící se s genitivem.

Jinou strukturu v ruštině a v češtině má rčení *всему свое время*, které je částí verše knihy Kazatel ve formě, v jaké ji nalezneme v synodálním překladu – „*Всему свое время, и время всякой вещи под небом*“ (Kaz. 3, 1). Pro daný výraz odpovídá české *všechno má svůj čas*. Vnitřní obraz a sémantika zůstává znovu tatáž, v ruštině se však nevyjádřené sloveso *дать*, které si lze domyslet podle smyslu, váže s dativem – *дать всему*, kdežto *mít*, obsažené v českém rčení, se váže s nominativem – *všechno má*.

Jiná slovesná vazba činí sémanticky totožný frazeologismus *красной нитью проходить* pouze částečným ekvivalentem, poněvadž v češtině zní *vinout se jako červená nit*. Používá se i se slovesem *тянуться* – táhnout se.

Záměna slovesa hraje taky roli v případě dalších frazeologismů, např. *сидеть на пище святого Антония*, jehož český ekvivalent zní *být o stravě svatého Antonína*. Částečná záměna obraznosti z něj činí relativní ekvivalent – sémantika se nemění, obrat v obou jazycích znamená „být o hladu“.

Obrazností se od sebe liší frazeologismy *посылать от Понтия к Пилату* / *posílat od Herodesa k Pilátovi*, ze všech ostatních hledisek jsou oba obraty stejné.

V české podobě obratu *запретный плод сладок / zakázané ovoce nejvíc chutná* je přísudek vyjádřen slovesem *chutnat* s adverbium v superlativní formě *nejvíc* na rozdíl od ruského jmenného přísudku. Dochází tím k záměně obraznosti při téže sémantice.

Změna slovosledu je jediným rozdílem mezi ruským frazeologickým spojením *неисповедимы пути Господни* a jeho českým ekvivalentem *cesty Páně jsou nevyzpytatelné*. Církevně slovanský tvar *Господни* činí ruský obrat knižním, tato knižnost je však i v češtině obsažena v archaické podobě gen. sing. slova Pán – *Páně*.

V ruštině existují dvě sémanticky i strukturně stejná rčení, v nichž se mění pouze komponenty, které tak mění vnitřní obraz. Těmito rčeními jsou *отделять овец от козлиц* / *отделять плевелы от пшеницы*. Krom toho se nabízí i měnit jednotlivé komponenty každého rčení z možných variant: místo *отделять* – *отличать*; tvar

slova *овец* lze zaměnit za archaické *овнов*; u druhého rčení slovo *плевелы* za archaické *плевы* a *пшеницы* za *зерна*. V ruské literatuře se tak vyskytuje poměrně široká škála sémanticky a strukturně stejných rčení s různou obrazností, pro kterou v češtině nenajdeme podobný plnohodnotný seznam možných ekvivalentů. Všeho všudy lze využít pouze jedno ustálené spojení, a to *oddělovat zrno od plev*, v němž se nevyskytuje žádný archaický prvek, který může být v ruštině vyjádřen archaickými lexémy. Vnitřní forma českého i ruských obrátů je tatáž.

Naopak čeština nabízí několik variant pro vyjádření ruského *строить на песке*. První možnost výběru je v případě slovesa, kde *строить / stavět* lze zaměnit slovesem *будоват*, v druhém případě pak *нечок / písek* za *vodu*, přičemž *stavět / budovat na vodě* již nevychází z Bible, avšak za svůj vzor mělo nejspíš původní biblický obrat *stavět na písku*. Opět dochází ke změně obrazu při zachování téže struktury i sémantiky. Obdobně tomu je i v případě ruského obratu *перст Божий*, kdy má překladatel možnost výběru mezi českými ekvivalenty *prst Boží* i *prst osudu*, které však mají neutrální formu oproti ruskému archaickému *перст*, což vede ke změně konotace – český frazém působí neutrálně, přirozeně, kdežto ruský velmi knižně.

V českém i ruském jazyce lze zaměnit určité komponenty v obratu, jehož forma ve slovníku, jež jsme v naší práci překládali, zní *продать свое первородство за чечевичную похлебку / prodat co za mísu čočovice*. Struktura je v obou jazycích mírně odlišná, v českém je konkrétní možnost volby, co bude „prodáno“, v ruském je na pevně ustálen výraz *первородство*, pod nějž však může autor cokoliv dosadit. Částečně změněna je také obraznost. V obou jazycích se vyskytují varianty: *уступить что-н. за чечевичное варево / zradit co za / pro čočovici*.

Další jev, který zapříčiňuje pouze částečnost ekvivalentů je rozšíření vnitřní formy jednoho z frazeologismů o určitý komponent, jako je tomu v případě ruského obratu *[о] святая простота* a jeho českého protějšku *svatá Boží prostota*. Obrat se cituje také v latinské formě *o sacra simplicitas*, kde opět schází komponent, jež rozšiřuje strukturu v české, ale i německé podobě (*heilige göttliche Einfalt*).

O jeden komponent – ukazovací zájmeno *то*, je oproti českému obratu rozšířena vnitřní struktura frazeologismu *кто не работает, тот [да] не ест / kdo nepracuje, ať nejí*.

K rozšíření struktury došlo i u českého ekvivalentu ruského obratu *раздирать на себе ризы свои* / *roztrhnout roucho své na znamení smutku*, zároveň je v českém obratu vypuštěna předložka se zájmenem *на себе*.

Vnitřní struktura se změnila u frazeologismu *несть (нет) пророка в своем отечестве* (*в отечестве своем*). Kromě toho se v ruském obratu vyskytují archaismy, které v českém ekvivalentu *doma není nikdo prorokem* zastoupeny nejsou. Dochází i ke změně obraznosti, kdy se ruské *отечество* nahrazuje českým *doma*. Pouze význam zůstává tentýž, což z české podoby frazeologismu činí ekvivalent relativní, stejně jako u obratu *Соломоново решение*, v němž je *решение* zaměněno českým *soud*. Výraz tedy zní *Šalamounův soud*.

U ruského obratu *заблудшая овца* / *овецка; заблудшее овца* se v češtině vyskytuje ekvivalent *zbloudilá ovce* / *ovečka*, jež vyjadřuje označení pro někoho, kdo sešel ze správné cesty. Forma ruská se od české liší pouze přívlastkem, jenž je v ruštině tvořen příčestím minulým. V českém jazyce se vyskytuje navíc podobný obrat *bludná / ztracená ovce* / *ovečka*, jehož vnitřní obraz je totožný s předešlým, avšak sémantika je jiná, jde o člověka, který se v nějakém davu či zmatku ztratil a je zcela bezradný.

5.4 FRAZEOLOGICKÉ ANALOGY

Další skupinou zastoupenou v našem slovníku jsou frazeologické analogy. Prvním z nich je obrat *осанну неть* (*воздавать, восклицать*), jehož analog jsme našli v Rusko-českém frazeologickém slovníku v podobě *vynášet do nebe*. V daném obratu došlo při překladu do českého jazyka k plné záměně jak struktury, tak i vnitřního obrazu. Obrat *осанну неть* se vyskytuje například v knize Gorkij, stati a projevy v článku O zrádcích: «После революции 1905—6 годов они в сборнике «Вехи» и во главе с Петром Струве, (...) начали *неть* славу и *осанну* «мудрому мещанству Европы» (...)» (<http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/articles/article-212.htm>). V českém překladu však překladatel nepoužil možný český analog, ale vytvořil kalk: „Po revoluci let 1905-1906 tito lidé ve sborníku „Vechi“, majíce v čele Petra Struva, začali pět chválu a *volat hosana* „moudrému měšťanstvu Evropy“(…)“ (Gorkij 1957: 229). Obraz i struktura tohoto ekvivalentu jsou mírně změněny, nicméně v daném kontextu je užití tohoto kalku možné a vhodné.

Další biblický obrat vychází z židovské formy vyjádření zoufalství. Jde o frazeologismus *посыпать пеплом главу*, který, jak vidíme, zdomácněl i v ruském prostředí, ne však u nás se stejnou sémantikou. Ve slovníku, který jsme překládali, je uveden pouze význam vyjádření zoufalství. V žádném případě nelze v kontextu s tímto významem zvolit jako způsob překladu kalk, neboť v českém jazyce se vyskytuje strukturou podobný obrat, odlišný však svým významem – *sypat si popel na hlavu*: pokorně se kát, litovat a přijímat svou vinu, obvykle v naději na odpuštění nebo získání výhody (Čermák, Hronek, Machač 1994: 674). Tento význam dané jednotky je však oproti slovníku z naší práce uveden i v Rusko-českém frazeologickém slovníku. Z toho soudíme, že pokud z kontextu vyplývá první význam, lze přistoupit ke třem analogům: *spínat ruce*; *rvát si vlasy*; *vzývat všechny svaté*. Vždy jde o obrat s odlišnou strukturou i obrazem. Pokud bude v textu kontext s druhým významem, je na místě použít český částečný ekvivalent *sypat si popel na hlavu*.

Podobně nenajdeme shodu z hlediska struktury a obrazu ani mezi ruským obratem *ничтоже сумняшеся* (*сумняся*) a jeho českými analogy, vzatými opět z Rusko-českého frazeologického slovníku: *bez mrknutí oka*; *s klidem Angličana*.

Další, již poněkud knižní frazeologismus *сие есть плоть моя*, označuje něco, co je předmětem neustálých starostí, duševního i fyzického utrpení. V českém jazyce se vyskytuje rčení *nést svůj kříž*, které se stalo základem pro vytvoření analogického obratu *toto je můj kříž*. Došlo tím k záměně obraznosti a námi zvolený výraz nenese archaičnost výrazu původního.

Ruský frazeologismus *пуп земли* – o něčem nejdůležitějším či o člověku, který sám sebe pokládá za nejdůležitějšího, se v českém jazyce sice vyskytuje ve stejné podobě – *pupek země* nebo *pupek světa*, avšak pouze ve svém primárním významu, tedy doslova o místě, kde je počátek či střed naší planety, tak jak to vnímali i Židé ve vztahu k Jeruzalému, antičtí Řekové o Dionýsově hrobu v Delfách či Inkové o svém hlavním městě, které nazývali přímo „pupek země“ nebo „země čtyř světových stran“. Pokud bychom chtěli vyjádřit druhotný význam, který toto ruské spojení nese, např.: «[Серёжа] что-то последнее время занёсся — да, да! Ни самом деле решил, что он, понимаешь ли, *пуп*, как говорится, *земли*» (Ю. Трифионов. Студенты, z <http://slovari.yandex.ru/dict/frazslov/article/3/7965.htm>), museli bychom ho zaměnit za české frazeologické spojení, které asi nejlépe odpovídá ruskému *пуп земли*, a to *střed*

vesmíru – analog s velmi podobnou obrazností, stejnou strukturou, avšak jehož pramenem již není Bible.

5.2 BEZEKVIVALENTNÍ FRAZEOLISMUSY

Bezekvivalentní frazeologismy jsou co do počtu nejobsáhlejší skupinou. První z obrátů, ruský frazeologismus *веселыми ногами*, vychází z pravoslavných textů velikonočního období a je českému uchu neznámý, ovšem díky silné motivaci není těžké rozluštit jak jeho původní význam – o radostném člověku jdoucím kamkoliv, tak jeho ironický význam o vrávoravé chůzi někoho po požití alkoholu. Analogický postup bude v případě *плакать и рыдать*. V našem překladu slovníku jsme použili doslovný kalk *plakat a naříkat*, jež dostatečně odpovídá významu ruského frazeologismu – truchlit, něčeho litovat nebo žadonit, odvolává se na těžkou životní situaci. Jiný význam výraz nabývá v podobě *плачу и рыдаю*, vyjadřuje nadšení a lze jej užít jako ironii. Velkou mírou záleží na kontextu, který ovlivní, jakou formu překladu zvolit. Původní význam *плачу и рыдаю* lze převést doslovně: *Плачу и рыдаю, когда помышляю смерть... / Pláču a naříkám, když myslím na smrt...* (stichira zpívaná při pravoslavném pohřbu, Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve 1933; 576)

Podobně i rčení *отцы ели клюкву (кислый виноград, терпкое), а у детей оскомина*, jež nebude těžké přeložit citací z Písma: *otcové jedli nezralé hrozny a synům trnou zuby*. Jeho význam je poměrně jasný i přes neznalost kontextu, v němž se toto rčení v Bibli vyskytuje. Význam dalšího biblického rčení *псу живому лучше, чем мертвому льву* je také poměrně srozumitelný, zvláště při určitém kontextu jako např.: «Кто находится между живыми, тому есть еще надежда, так как и псу живому лучше, нежели мертвому льву» (<http://lib.eparhia-saratov.ru/books/111/lopuhin/lopuhin4/101.html>). Vzhledem k tomu, že v daném rčení se vyskytují archaická slova, ačkoliv toto rčení je známo i v podobě nevykazující žádné archaické prvky: *живая собака лучше мертвого льва*, mohl by překladatel zvolit formu, která se vyskytuje v textu knihy Kazatel v Bibli Kralické: *psu živému lépe jest, nežli lvu mrtvému* i kvůli ustálenosti, kterou tato forma navozuje na rozdíl od ekumenického překladu, kde se nachází toto rčení v podobě: *živý pes je na tom lépe než mrtvý lev*.

Další ruský biblický frazeologismus *плач на реках Вавилонских*, vycházející z prvních slov žalmu 136., se stal díky pravidelnému zpěvu v pravoslavné církevní tradici ve velkopostním období prostředkem mnohých ruských básníků a spisovatelů k vyjádření něčího neskrývaného utrpení, což z něj utvořilo okřídlený výraz. V českém prostředí, ovlivněném především katolickou církevní tradicí, není tento žalm nijak zvlášť znám. Doslovný překlad frazeologismu *pláč na řekách babylonských* asi nezbudí v českém čtenáři stejnou intenzitu celého zoufalství, které prožíval podrobený židovský národ, jak se o tom v dalších verších píše: *U řek babylonských, tam jsme sedávali s pláčem ve vzpomínkách na Sión. Své citary jsme v té zemi zavěsili na topoly, když nás ti, kdo nás odvěkli, vybízeli tam ke zpěvu, trýznitelé k radovánkám: "Zapívejte nám některý ze siónských zpěvů!" Jak bychom však mohli zpívat píseň Hospodinovu v té cizí zemi? Jestli, Jeruzaléme, na tebe zapomenu, ať mi má pravice sloužit zapomene. Ať mi jazyk přilne k patru, nebudu-li si tě připomínat, nebudu-li Jeruzalém považovat za svou svrchovanou radost. (Žl., 137 1-6, ekum. překlad). Jasnější bude význam podobného frazeologismu *вавилонский, / египетский плен, вавилонское / египетское пленение* – o neúnosné, těžké porobě. Český ekvivalent – *babylonské / egyptské zajetí* plně vystihuje význam, který daný frazém nese.*

V češtině není znám ani další biblický frazém *по образу и подобию*, který má svůj původ ve vyprávění o stvoření člověka, kterého Bůh učinil *k našemu obrazu, podle naší podoby* (překlad Bible 21). Frazém se používá ve významu „brát si za příklad cokoli podle určitého vzoru“. «Создан я, как сказано, *по образу и подобию* Божиему — почто же обращают меня во зверя и скота, — и нем Господь?» (М. Горький. Лето.) V českém překladu Gorkého článku *O zrádcích* se daný obrat vyskytuje v podobě *podle obrazu a podobnosti* (Gorkij 1957: 229), který se od ruského neliší žádným z komponentů – struktura, obraz i sémantika zůstává stejná.

Podobný doslovný kalk lze najít i u B. Mathesia v případě frazeologismu *Нимрод [египетский], ловец перед Господом* – *Nimrod egyptský, lovec před Hospodinem*, jenž se nachází např. v Tolstého *Kozácích*: «Это наш *Нимрод египетский*,— сказал он, с самодовольною улыбкой обращаясь к Ленину и указывая на старика.— *Ловец перед господином*. Первый у нас на всякие руки.» / „To je náš *Nimrod egyptský*, - (...) – *Lovec před Hospodinem*. Ve všem se nejlép vyzná.“ (Tolstoj 1955: 89)

Песнь песней, výraz pro označení vrcholné tvorby autora či nejlepšího díla v jakékoliv oblasti lze přeložit do češtiny použitím stejného slovního spojení, které se již v češtině vyskytuje. Přestože český výraz *píseň písni* nemá tak široké uplatnění jako v ruštině, nebude problémem použít ho vzhledem k dostatečnému vnitřnímu obrazu i pro vyjádření výše zmiňované jedinečnosti určitého díla. Například slova Stalina, který pronesl, že Manifest komunistické strany Marxe a Engelse je *píseň písni* marxismu.

Těžší úkol stane před překladatelem, když se v překládaném textu setká s frazeologismem *Валтасаров нур*, popřípadě jeho archaičtější verzí *Валтасарово пиршество*. Jeho obsah se vztahuje k historické události, jež se odehrála v předvečer pádu říše chaldejského krále Balsazara (Belšazara) během hostiny, kdy tajemná ruka napsala na stěnu nápis, který předzvěděl zkázu království. Nyní je výraz symbolem bezstarostnosti lidí před nevyhnutelnou katastrofou. Jednou z možností, jak dané spojení přeložit, je vytvoření kalku *Belšasarova hostina*, který však zřejmě nebude pro mnohé srozumitelný, ačkoliv je známa např. jeho anglická nebo španělská podoba *Belshazzar's feast / el festín de Baltasar*. V Rusko-českém frazeologickém slovníku se pod výrazem *Валтасаров нур* nachází vysvětlení: *hostina před nevyhnutelným neštěstím* - opisný překlad nenesoucí žádné stopy frazeologismu.

Verš z Janova Evangelia v církevněslovanské formě *еже нусах, нусах*, položil základ pro expresivní okřídlené vyjádření neochoty změnit něco, co je napsáno vlastní rukou. Jsou to slova Piláta, který jimi odpověděl na prosbu Židů, aby na kříži nebyl nápis: Král Židovský, ale že on řekl: Král Židovský jsem. V českých překladech tohoto verše nalezneme 3 odlišné způsoby překladu: Bible kralická se shoduje s církevněslovanskou verzí, daný verš v ní zní: *Co jsem psal, psal jsem*. V ekumenickém překladu je změněn vid, takže výraz má podobu: *Co jsem napsal, napsal jsem*. Překlad Bible 21 je mnohem volnější a posloužil nám za vzor pro český ekvivalent církevně slovanskému *еже нусах, нусах*, jeho znění je: *co jsem napsal, to jsem napsal*. Chybí v něm sice jakýkoliv prvek archaičnosti, ovšem jeho struktura navozuje dojem frazeologismu, pod vlivem již existujících frazeologismů typu *co ..., to ...* (např. *co bylo, to bylo*).

Totožný postup bude i u jiných slovních spojení, která také vešla do ruské literatury v církevně slovanském jazyce, jako např. *мне отмищение, и аз воздам* nebo *ныне отпущаеши [раба Твоего]*. V ruském slovníku frazeologismů se píše, že význam

frazeologismu *мне отмщение, и аз воздам* spočívá ve zbytečnosti mstít se, neboť Bůh odplatí každému podle spravedlnosti. Do češtiny jsme dané spojení přeložili citací z Bible Kralické: *mně pomsta, já odplátím*, od níž se ruský frazeologismus liší pouze archaičností díky církevně slovanskému slovu *аз*. Nevyjádřené sloveso v první části věty nepůsobí v českém jazyce přirozeně, což zaručuje jistou míru exprese a ustálenosti.

Ныне отпущаеши [раба Твоего] je formule křesťanského loučení se se zesnulým, používá se i jako replika při loučení s kýmkoliv nebo zvolání při ukončení vytouženého díla, při dosažení cíle. Opět je jednou z možností překladu vytvoření kalku na základě textu Bible Kralické: *Nyní propouštíš [služebníka svého]*. Archaičnost ruského spojení částečně přeneseme opačným slovosledem.

Z textu Evangelia také vyšly a v ruském jazyce se ustálily pro češtinu ne příliš obvyklé frazeologismy se slovem *плоть*. První z nich *плоть и кровь* označuje pokrevní příbuzenství nebo zplození někooho či něčeho, jako např. slova Stalina: «Пролетарская революция, ее движение, ее размах, ее достижения облекаются в *плоть и кровь* лишь через диктатуру пролетариата» (<http://slovari.yandex.ru/dict/ushakov/article/ushakov/16-1/us330711.htm>). Bude záležet na překladateli, jaký způsob překladu zvolí, v našem překladu slovníku jsme použili kalk *tělo a krev* kvůli dostatečné motivaci a vnitřnímu obrazu, jenž biblické frazeologismy často mají. Podobný problém čeká překladatele i v případě, že se v textu setká s výrazem *плоть от плоти* a *кровь от крови / кость от костей*. Daný frazeologismus má opět dva významy: 1) o potomku, rodném dítěti «Ты сама голодна, и подле тебя стонет ещё... сын твой, *плоть от плоти* твоей, *кость от костей* твоих, который тоже просит хлеба» (Салтыков-Щедрин, Невинные рассказы) 2) o ideové blízkosti «С одной стороны, мы — *плоть от плоти* славянофилов, духовные их наследники. А славянофильство, знаешь, что такое? — расейский помещичий идеализм» (А. Н. Толстой. Хождение по мукам. Obě citace z <http://slovari.yandex.ru/dict/frazslov/article/3/6845.htm>)

Vzhledem k tomu, že církevněslovanský jazyk je v Rusku stále jazykem bohoslužebným, vyskytuje se v ruské literatuře spousta frazeologických jednotek složených z církevněslovanských slov – např. *сим победиши*, nebo takové slovo alespoň obsahují - *своя своих не познаша*. *Сим победиши* je kalk, přičemž často se cituje jeho latinská podoba *in hoc (signo) vinces*. Český kalk, pokud přistoupíme

na možnost jeho použití, nemá přirozeně archaickou podobu, jež jeho ruskému protějšku zaručují církevněslovanské komponenty.

Rčení *своя своих не познаша* nemá v českém jazyce ekvivalent. Na ukázkce z románu *Vojna a mír* vidíme, že každý překladatel volí jiný způsob překladu. Originál zní: «Нѣтъ, дружокъ, вамъ съ своими генералами противъ Буонапарте не обойтись, надо французовъ взять, чтобы *своя своихъ не познаша* и своя своихъ побиваша.» (<http://ilibrary.ru/text/11/p.24/>) V překladu P. Papáčka vidíme, že překladatel ruský frazeologismus přeložil lexikálně: „(...) musíte vzít Francouze, aby *sebe sami nepoznali* a sebe samy pobíjeli“ (Tolstoj 1908: 140). Vilém Mrštík ve svém překladu zvolil kalk, kterému ovšem chybí archaičnost a ustálenost: „(...) Francouzi se musí povolat, aby *svoji svoje nepoznali* a bojovali proti svým“ (Tolstoj 1910: 161). Podobně i Tamara a Vilém Sýkorovi v překladu z roku 1976 využili kalk, avšak v jednotném čísle: „Bylo by třeba najmout Francouze, aby *svůj svého nepoznal* a svůj svého pobíjel.“ (Tolstoj 1976: 137) Ani v jednom případě nelze mluvit o plnohodnotném překladu, jak tomu často bývá u nefrazeologického překladu. Překlady ztratily především ustálenou reprodukovatelnost a archaičnost.

Ke knižním ruským biblickým frazeologismům patří také *вложить персты в язвы (в раны)* – přesvědčit se o něčem vlastní zkušeností nebo dotknout se nejbolestivějšího místa. Český překlad by mohl být opět kalk ve znění *vložit prsty do rány*. Ztrátou v tomto případě bude archaičnost, kterou zajisté navozuje církevně slovanské *перст*, avšak vnitřní obraz je poměrně jasný, a proto není potřeba, aby překladatel vymýšlel svůj vlastní frazeologismus, který by ruskému lépe odpovídal.

Naproti tomu rčení *последние будут первыми, и первые станут последними* žádný církevněslovanský tvar neobsahuje, ačkoliv vychází ze tří míst v Evangeliiích od Matouše, Lukáše a Marka. Toto rčení se neustálilo v podobě vycházející z přesné citace Bible, ale spíše jako volné převyprávění. Možný český ekvivalent by mohl být např. doslovný kalk v podobě *poslední budou první a první se stanou posledními*.

V literatuře se ojediněle objevují i případy vzniku nového frazeologismu i na základě toho, že autor či překladatel vytváří nový maximálně přirozený frazeologismus nebo přehodnotí již existující spojení s jiným významem. Tak tomu bylo s obratem *недреманное око*, původně název ikony s vyobrazením Krista jako mládence bdícího na loži nebo také v podobě *недреманное око имеющий* pro označení

světce v ruské církevní literatuře 12. – 13. stol. Pod vlivem satirické pohádky M. E. Saltykova-Ščedrina Недреманное око získalo toto spojení význam kontroly, neustálého dozoru popřípadě se začalo používat pro označení bedlivého pozorovatele z policejního pátrání. Jaroslav Hulák přeložil pohádku *Недреманное око* jako *Bdící oko* (Saltykov-Ščedrin 1976: 143), kalkem, který jsme použili i v naší práci jako ekvivalent k obratu *недреманное око*.

Podobně díky ruskému textu Marseillaisy od P. L. Lavrova se v současném ruském jazyce upevnil dříve knižní obrat *отрясти (отряхнуть, стряхнуть) прах от ног (с ног) своих*. Začátek textu revoluční písně zní: Отречёмся от старого мира, *отряхнём его прах с наших ног!* Český částečný ekvivalent *setřást prach ze svých nohou* neobsahuje archaická slova, jako je tomu v ruském obratu u slova *прах* a používá se pouze v jedné formě, na rozdíl od možných variací v ruském obratu – změna slovesa a předložky.

V ruské krásné literatuře se hojně vyskytuje výraz *палестины* nebo také *в наших палестинах*, který označuje buď rodné místo, vlast anebo naopak místo vzdálené od civilizace. Vhodný plný ekvivalent v českém jazyce asi nenajdeme. Uvedeme dva příklady, jak se čeští překladatelé vyrovnali s tímto bezekvivalentním lexémem. První ukázka je z Turgeněvovy povídky Tři podobizny: «Отец Павла Афанасьевича узнал также о прибытии Василия и спустя несколько дней — для «большей важности» — отправился в Лучиновку с намерением «поздравить любезного гостя с прибытием в родные Палестины». (<http://slovari.yandex.ru/dict/mikhelson/article/mi21/mi2-0010.htm>) Taťjana Našková zvolila pro daný výraz lexikální překlad a frazém *палестины* nahradila slovem *končiny*: „Otec Pavla Afansjeviče se taktéž dozvěděl, že Vasilij přijel, a za několik dní – pro větší dojem – se vydal do Lučinovky, aby „uvítal milého hosta v rodných *končinách*“ (Turgeněv 1957: 94). Druhá ukázka je z povídky Asyl Monrepos od M. J. Saltykova-Ščedrina: «В короткий срок эта празднующаяся тля успела опутать все наши *палестины*.» (<http://slovari.yandex.ru/dict/mikhelson/article/mi21/mi2-0010.htm>) V překladu E. Klápš'ové a J. Kohoutové je opět použit lexikální překlad daného výrazu: „Za krátký čas se téhle záhalčivé plesnivině podařilo zamořit všechny *naše kraje*“ (Saltykov-Ščedrin 1955: 77). Na základě těchto dvou příkladů jsme došli k závěru, že frazém

палестины je nesnadné přeložit jakýmkoliv jiným českým frazeologismem a překladatelé jsou nuceni přistupovat k nefrazeologickému překladu podle kontextu.

Ruské frazeologické spojení *путь на Голгофу* nebo *крестный путь* se v českém prostředí vyskytuje především v souvislosti s křesťanskými reáliemi, zvláště spojení *křížová cesta* je pojem, který má jasně daný význam (14 zastavení znázorňujících odsouzení, mučení, ukřižování a Vzkříšení Ježíše Krista). V ruském jazyce ho lze použít ještě jako obrazné označení morálního nebo fyzického utrpení, mučení či hrdinství, čehož by se dalo dosáhnout i v českém překladu doslovným kalkem.

Dalším frazeologismem, jehož použití v češtině není obvyklé, jsou slova Nathanaela *из Назарета может ли быть что доброе?*, v nichž vyjadřuje nedůvěru k Ježíši Kristu pocházejícího z Nazaretu. V ruštině se daný frazeologismus nepoužívá v podobě církevněslovanské, ale v podobě, v jaké je najdeme v synodálním překladu. Do češtiny lze přeložit toto spojení buď přesnou citací z Bible, nebo kalkem s přihlédnutím k české gramatice. V prvním případě máme na výběr z několika překladů. Bible ekumenická: *Z Nazareta? Co odtamtud může vzejít dobrého?*, Bible kralická: *může z Nazaréta co dobrého býti?*, popřípadě v českém pravoslavném prostředí známý překlad Nového zákona vycházející z církevněslovanského překladu, jež byl vytvořen pro Čechy na Volyni, v jehož znění zní daný výrok nejbliže k ruskému: *Z Nazareta může-li co dobrého býti?* Stejně jako struktura ruského *из назарета может ли быть что доброе* je ustálená a archaická, tak i poslední česká podoba tohoto frazeologismu *z Nazareta může-li co dobrého býti*, která se nejvíce podobná ruské, je tvořena ustálenou strukturou spolu s archaickým *бýти*. Změnil se pouze slovosled.

6. ZÁVĚR

Celá práce je koncipována do části teoretické a praktické. První z nich si kladla za cíl seznámit čtenáře s knihou, která posloužila jako pramen pro vznik mnohých frazeologických jednotek a také s jejími překlady do cizích jazyků, zvláště do ruského a českého. Především tradice českých překladů sahá hluboko do minulosti a lze konstatovat, že snaha přeložit tuto knihu do srozumitelného jazyka byla i v rámci Evropy přes veškeré překážky výjimečná, korunovaná úctyhodným výsledkem – vytvořením Bible kralické.

V části zabývající se frazeologií jsme kladli důraz na shrnutí možných způsobů překladu frazeologických jednotek a uvedli jsme výčet ukazatelů, které podmiňují výběr způsobu překladu.

Poté, co jsme přeložili část ruského frazeologického slovníku jsme rozdělili jednotlivé obraty do 4 skupin, jejichž popis a srovnávání tvoří praktickou část naší práce. Asi čtvrtina obratů spadá do plných ekvivalentů (25,7%). Nejrozsáhlejší skupinu tvoří bezekvivalentní frazeologismy, jejichž překlad jsme mimo jiné hledali také v českých překladech ruských děl. Zjistili jsme, že nejčastěji využívaný způsob překladu jsou kalky, např.: *podle obrazu a podobnosti*, *Nimrod egyptský, lovec před Hospodinem*, *bdící oko* apod. Hlavní roli zde hraje především jasný obraz, který velká část biblických frazeologismů obsahuje, což umožňuje jejich snadný převod, avšak vždy s jistými ztrátami – reprodukovatelnost, ustálenost, archaičnost atd.. Tato skupina je zastoupena obraty, jejichž počet činí téměř 40% frazeologismů, které jsme analyzovali v naší práci, což je zajímavé zjištění, přihlédneme-li k faktu, že základem pro tyto obraty je Bible, jež je neodmyslitelně spjata s českým i ruským kulturním prostředím. Jedním z důvodů je nepochybně odlišná forma křesťanství, jak o tom svědčí např. obraty *веселыми ногами* (z pravoslavných velikonočních hymnů), *плачу и рыдаю* (ze stichiry na pohřbu nebo panychidě), *плач на реках Вавилонских* (začátek velkopostní písně Jitřní bohoslužby) aj.. Ekvivalenty třetí skupiny – částečné a relativní jsou zastoupeny v české i ruské literatuře v podobné formě, obvykle se odlišují jedním či více ukazateli se zachováním téže sémantiky. Jejich počet je zhruba stejný jako počet úplných ekvivalentů (27,3%). Lze tedy konstatovat, že pro většinu, byť nepatrnou, ruských biblických frazeologismů existuje v českém jazyce frazeologický ekvivalent.

Poslední skupina obrátů, zastoupená v naší práci, jsou analogy, jejichž počet však je zanedbatelný ve srovnání s třemi předešlými skupinami, celkem asi 7%.

Práce nabízí stručný pohled na jednu z oblastí frazeologie, pokouší se analyzovat rozdíly mezi ruským a českým jazykovým materiálem této oblasti a snaží se najít vhodné způsoby překladu. Biblická frazeologie je věda velmi bohatá na příklady, avšak doposud není v českém jazyce zdaleka zpracována tak, jak by zasluhovala nemluvě již o srovnávání české báze biblických frazeologismů s jinými jazyky. Nepochybně by bylo velmi zajímavé pokusit se vypracovat analýzu mezi jazyky z nichž jeden by byl vlastní zemi, kde křesťanství netvoří kulturní a jazykový fond. Na mnohé rozdíly jsme však narazili i mezi frazeologickými jednotkami vyskytujícími se v prostředí historicky římskokatolickém nebo pravoslavném.

O přiblížení a prozkoumání problematiky překladu biblických frazeologismů se pokouší i tato práce, nicméně jen z úzkého pohledu několika desítek uvedených příkladů.

RESUMÉ

В настоящей бакалаврской работе мы занимались сопоставлением русской библейской фразеологии с чешской и предложением решения перевода в том случае, если в чешском языке не существует соответствующий эквивалент для русского оборота. Источником нашего разбора стал перевод части русского словаря библейских фразеологизмов, который нам пришлось сначала составить, что и помогло нам лучше ориентироваться в данной проблематике, так как мы точно узнали, где можно искать помощи для определения решения, столкнувшись с многими сложностями ‚перевода непереводаемого‘ в самом начале работы.

Данная работа делится на две части. Первая из них – теоретическая, подразделяется на часть, занимающуюся Библией, и часть, вкратце описывающую фразеологию как науку. Библия, или закрепившееся название Священное Писание, является книгой, которая включает в себя описание не только исторических событий, охватывая их поток с времен создания мира, но и формированием избранного народа на пути к освобождению человеческого рода от рабства его собственной природы спасительной жертвой Иисуса Христа, проповеди и учение Которого переформулировали ветхозаветное отношение человека к Богу и дали основание для нового состава книг, который сейчас именуется Новым Заветом.

Весь подбор книг Священного Писания был написан различными языками, перевод которых начался еще за несколько веков до рождения Христа. Книги Ветхого Завета содержат три языка, большинство из них написано на древнееврейском языке, который вытеснил кананейский язык и стал языком литургическим. С начала 6 века он заменяется арамейским языком, который был распространен по всему востоку, однако в эпоху Александра Великого начал сильно распространяться каждодневный язык Греков, называемый "койнэ". Он был наполнен многими семитизмами, что привело к постепенному забыванию еврейского языка, особенно среди евреев, живущих в диаспорах. Для них группа семидесяти двух старцев перевела книги Ветхого завета на греческий язык, потому перевод и несет название Септуагинта или просто означает цифрой LXX. Септуагинтой пользовались апостолы, она стала источником будущих литургических переводов вселенской православной Церкви. Это является

основным различием между православными переводами и переводами римокатолическими и протестантскими, которые опираются на оригинальные языки. Возникновение Церкви и распространение христианской веры вызвало также повышение количества переписей книг Священного Писания. В этих переписях начало появляться большое количество ошибок, что стимулировало создание новых греческих переводов. Многие возникают во втором, третьем веках. Над корректурой текста Септуагинты работали еврейские ученые Аквила, Теодотиан, Симмах и три неизвестных переводчика, однако ни один из них не создал перевод удовлетворяющий тогдашних христиан настолько, чтобы им начали активно пользоваться. Это усилие со стороны евреев заметил греческий христианский теолог Ориген и создал колоссальный по объёму сравнительный анализ изводов Ветхого Завета - Гексаплу, название которой происходит от шести колонок сопоставляемых текстов.

Новый завет включает в себя 27 сочинений, из которых важнейшую роль имеют четыре Евангелия. Почти все они написаны обычно употребляемой формой греческого языка "койнэ", однако, подобно как и в Септуагинте, здесь встречается большое влияние древнееврейского и арамейского языков с точки зрения лексического запаса и стиля. Распространение христианства на языческих территориях вызвало неотложную надобность переводить текст Священного Писания на местные языки. Таким образом уже в конце первого века возникает Библия на коптском, сирийском, немножко позже на латинском, армянском, грузинском и других восточных языках. В Римской церкви укрепился перевод Иеронима Стридонского под названием Вулгата, который в течении веков подвергся многим исправлениям и сейчас является единым аутентичным переводом латинской церкви согласно заключению Тридентского собора.

Над первыми переводами на славянский язык работали братья Кирилл и Мефодий и их ученики. Из-за отсутствия достаточного количества подлинного материала этого перевода, до сих пор остается неизвестным какой текст послужил святым братьям как оригинал, так как славянская Библия не совпадает ни с еврейской Библией ни с одним из древних известных греческих переводов. Со временем славянский перевод развивался и применялся соответственно данным потребностям времени, особенно на Руси и в Болгарии. Первым

установившимся полным и исправленным текстом стал в 15 веке перевод Острожской Библии, некоторые части которого были переведены из Вулгаты. В 18 веке царица Елизавета Петровна дала распоряжение ускорить работу над корректировкой славянской Библии, которая после ее издания получила название Елизаветинской Библии.

Перевод на русский язык появился впервые на Югозападной Руси в 16 веке. Он был разработан Франциском Скориной и издан в Вильнюсе и Праге. Перевод Скорина представлял собой пеструю смесь четырех языков - церковнославянского, русского, польского и чешского с преобладанием русских элементов. В 18 веке финский пастор Глюк перевел всю Библию на русский язык, но его работа была после его смерти утеряна. Серьезная работа над переводом началась с основанием Российского библейского общества в начале 19-го века под управлением митрополита Филарета (Дроздова) в сотрудничестве трех духовных академий - Санкт-Петербургской, Московской, Киевской. После нескольких лет работы она прекратилась из-за изменений отношений церковной и светской власти к Обществу. В половине 19-го века снова началось продолжение работы над переводом, который был опубликован в 70-х годах 19-го века. Существуют также известные переводы частей Библии поэтом Жуковским (1840), писателем Л. Н. Толстым, теологом Хомяковым, прокуратором Священного Синода Победоносцовым (все в конце 19 в.). В половине 20-го века в Ватикане опубликовали текст Нового завета, в то же время была издана новая редакция русского перевода Нового завета в Лондоне, и в 70-ых годах в Париже.

История переводов Библии на территории Чешских земель доходит до глубокой древности. Первые переводы целых частей Библии появляются в монастырях еще до 1300 года. В 14 веке все книги Священного Писания соединились в одно целое под название Старочешская Библия. Позже следует Библия Лесковецко-Драждянская (80-ые годы 14-го века), Библия Литомержицко-Тржебоньская, Глаголская и Оломоуцкая (все в начале 15-го века). В 15 веке была опубликована Библия Пражская и Кутногорская, в 16 веке Библия Бенатская, Северинова, Норимберская и другие. Вершиной чешского библейского труда можно считать перевод Библии Кралицкой (последнее издание в 1613 году), которая стала бесперерывно издаваться и продолжает до сих пор. В 1979 году

Экуменическим советом церквей был опубликован перевод Библии с оригинальных языков. Последний чешский перевод разработала группа протестантских переводчиков с оригинальных языков с целью сохранить языковые достоинства Библии Кралицкой и одновременно приблизить текст современному человеку. Библия несет название “Библия 21 века“ или “Новая Библия Кралицкая“.

Вторая глава теоретической части описывает основную информацию, о фразеологии, дает определение фразеологической единице, имеющей следующие признаки: устойчивость, воспроизводимость, экспрессивность и семантическую целостность. По словам Л. Степановой под фразеологической единицей понимается <относительно устойчивое, воспроизводимое, экспрессивное сочетание слов, обладающее, как правило, целостным значением> (Степанова 2008: 12).

Далее мы коснулись вопроса объема фразеологии, что является одной из областей этой науки, в определении которой среди фразеологистов нет единства, также как и в перечне признаков, которыми фразеологическая единица должна обладать. Существуют три точки зрения на данную проблематику - широкий, промежуточный и средний, причем в русской лингвистической традиции сильно распространен широкий взгляд в отношении к объему.

В отделе, посвященном фразеологии, мы также не забыли упомянуть классификацию, в которой мы опирались о теорию В. В. Виноградова, разделившего фразеологические единицы на 1) фразеологические сращения, 2) фразеологические соединения и 3) фразеологические сочетания.

Самое большое внимание мы обратили на прием перевода фразеологических единиц, перечислив сначала основные ошибки перевода следующим образом: переводчик считает словосочетание свободным, или, замечая его устойчивость, он приписывает ее индивидуальному стилю автора, или переводит свободное словосочетание средствами на уровне фразеологизма. Существуют два вида перевода фразеологической единицы: перевод фразеологический и нефразеологический, в случае, когда нельзя приступить к первому. Фразеологический перевод включает в себя эквиваленты от полного до приблизительного соответствия, а именно: полные, частичные, относительные

эквиваленты, фразеологические аналоги, индивидуальные эквиваленты и безэквивалентные фразеологизмы. Нефразеологический перевод всегда приводит к потерям и им нужно пользоваться только в крайнем случае. Принципиально его можно разделить на лексический перевод, калькирование (дословный перевод) и описательный перевод.

Выбор приема перевода фразеологизмов зависит от места, которое данная группа устойчивых словосочетаний занимает в системе фразеологии языка оригинального и перевода по разным показателям. В рамках структуры и функции в речи можно найти особенности в области устойчивых сравнений, составных терминов, глагольно-именных сочетаний, грамматической фразеологии и фразеосхем. Кроме того, существует еще ряд других показателей - характеристических особенностей фразеологизмов. Различаем фразеологизмы образные и необразные, единицы пословичного и непословичного типа, национальные, заимствованные и интернациональные.

Подобно теоретической части, практическая разделяется на две части. Первую составляет перевод части словаря русских библейских фразеологизмов от буквы "Н" до буквы "Р", причем у последней мы не переводили все принадлежавшие к ней обороты в оригинале словаря. Во второй части целью нашей работы стало описание основных проблем, с которыми мы встретились во время перевода. Для начала мы распределили все обороты на четыре группы по характеристикам, которыми они обладают, а именно на: полные эквиваленты, частичные и относительные эквиваленты, безэквивалентные фразеологизмы и фразеологические аналоги.

Первая группа оборотов состоит из фразеологизмов, не имеющих никаких различий в рамках всех компонентов в русском и чешском языках, создающих около 25% всех оборотов (например: *райский наряд* / *rajský šat*; *нищие духом* / *chudí duchem*; *хромать на обе ноги* / *kulhat na obě nohy*). В группу безэквивалентных фразеологизмов входит почти 40% оборотов, что делает ее многочисленным материалом для сравнения. Часто мы приступали к калькированию, так как этот прием перевода нам показался самым естественным с небольшим множеством потерь; прежде всего отсутствует устойчивость и воспроизводимость (например: *отцы ели клюкву (кислый*

*виноград, терпкое), а у детей оскоми́на / otcové jedli nezralé hrozny a synům trnou zuby; недреманное око / bdící oko). Другим приемом стал лексический перевод, например в обороте *в наших палестинах / v rodných končinách*, как это можно найти в переводах чешских переводчиков. Частичные и относительные эквиваленты составляют приблизительно 27% нами исследованных фразеологизмов, их семантика остается в обоих языках одинаковой, отличаются они друг от друга по разным показателям - количеством компонентов, иной структурой и так далее. Речь идет например об оборотах: *упасть на добрую почву / padnout do dobré země; неисповедимы пути Господни / cesty Páně jsou nevyzpytatelné*. Последняя группа - аналоги, небольшая по объему, в нее входят всего пять русских оборотов, имеющих в чешском языке аналоги, похожих друг на друга русской семантикой, но образ которых отличается в различной мере от данного оборота, например: *осанну неть / vynášet do nebe*.*

Несмотря на то, что наш языковой материал представляет собой лишь незначительную часть употребляемых фразеологических оборотов, мы надеемся, что нам удалось рассмотреть основные отличия между русскими и чешскими библейскими фразеологизмами и предложить у некоторых оборотов эвентуальное решение в случае отсутствия эквивалентности.

ANOTACE

Tato práce se zabývá srovnáním překladu ruské a české biblické frazeologie na základě překladu slovníku ruských biblických frazeologismů. V práci je stručně vysvětlena teorie překladu frazeologických jednotek a jsou charakterizovány možnosti překladu neekvivalentní lexiky této oblasti. Čtenář se také seznámí s Biblií jako internacionálním pramenem četných frazeologických obrátů.

SEZNAM LITERATURY

Knihy:

BIČ, Miloš, et al. *Bible Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha : Česká biblická společnost, 1985. SZ 863, NZ 287 s.

BIČ, Miloš; POKORNÝ, Petr. *Co nevíš o Bibli : Úvod do studia Starého a Nového zákona*. Praha : Česká biblická společnost, 1997. 173 s.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha : Karolinum, 2007. 718 s.

DUKA, Dominik. *Úvod do Písma Svatého Starého Zákona*. Praha : Editio Sti. Ægidii v.o.s., 1992. 177 s.

HORALÍK, Ladislav. *Практикум по фразеологии современного русского языка*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1976. 116 s.

KOTALÍK, František. *Všeobecný úvod do Písma svatého Starého zákona*. Praha : Katedra biblických věd, 1962. 111 s.

KNIAZEFF, Alexis. *Skripta Starého zákona : Obecný úvod - Pentateuch, knihy historické*. Paříž : Pravoslavný teologický institut svatého Sergeje, 1981. 69 s.

MOKIENKO, Valerij; STĚPANOVA, Ludmila. *Ruská frazeologie pro Čechy*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 259 s.

ROGERSON, John. *Svět Bible*. Praha : Knižní klub, 1996. 237 s.

STĚPANOVA, Ludmila. *Česká a ruská frazeologie Diachronní aspekty*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 297 s.

STĚPANOVA, Ludmila. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 878 s.

ВИНОГРАДОВ В. В. *Избранные труды*. Лексикология и лексикография. Отв. редактор тома В. Г. Костомаров. М.: «Наука», 1977. - 312 с.

ГАВРИН С. Г. *Фразеология русского языка*: Спец. семинар. - М.: «Просвещение», 1967. -72 с.

DUBROVIN M. *A Book of Russian Idioms Illustrated*. M.: Russian Language Publishers, 1977, p. 196.

ПЕРМЯКОВ Г. Л. *От поговорки до сказки*. Заметки по общей теории клише. - М. 1970, 240 с.

SMIEŠKOVÁ, Elena. *Malý frazeologický slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 270 s.

ТЕЛИЯ В. Н. *Типы языковых значений*: Связанное значение слова в языке. - М.: «Наука», 1981. - 269 с.

Internet:

FLEK, Alexandr. *Bible : Překlad 21. století* [online]. 2009 [cit. 27.4.2010]. Dědictví a budoucnost. Dostupné z WWW: <http://www.bible21.cz/clanky/Alexandr_Flek>.

Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied [online]. 2003 [cit. 2009-04-07]. Kamaldulská Biblia. Dostupné z WWW: <<http://slavu.sav.sk/fotografie/biblia.php>>.

Центр Христиан Веры Евангельской "Ковчег спасения". [online]. 2002 [cit. 2009-015-03]. История синодального перевода Библии. Dostupné z WWW: <http://hve.narod.ru/Biblia_istorija_sinodalnogo_perevoda.htm>.

ЧИСТОВИЧ, И. А. . *Исторія перевода Библии на русскій языкъ* [online]. Санкт-Петербург : Типографія М. М. Стасюлевича, 1899 [cit. 209-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://biblia.russportal.ru/index.php?id=history.chistovich01>>.

МАКРИНОВ, Алексей. Перевод Священного Писания на русский язык и библейская текстология. *Богословские труды* [online]. 1986, Юбилейный сборник, посвященный 175-летию Ленинградской духовной академии., [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.sinai.spb.ru/ot/makrin.html>>.

Лингвотек [online]. 1999 [cit. 2.4.2010]. Особенности перевода фразеологизмов . Dostupné z WWW: <<http://www.lingvotech.com/osobennostiperevodafrfaz>>.

ZDROJE

Knihy:

GORKIJ, Maxim. *Stati a projevy*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. 591 s.

ČERMÁK, František, et al. *Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy slovesné*. Praha : Academia, 1994. 634 s.

ČERVENÁ, Vlasta, et al. *Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy neslovesné*. Praha : Academia, 1988. 511 s.

Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista na církevně-slovanském i českém jazyce. Petrohrad : Синодальная типография, 1892. 345 s.

Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve. Praha : Pravoslavná církev v Československu, 1950. 600 s.

SALTYKOV-ŠČEDRIN , Michail Jevgrafovič. *Asyl Montrepos - Byl jsem v Evropě - Pohádky*. Praha; : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 369 s.

SALTYKOV-ŠČEDRIN, Michail J. *Pohádky*. Praha : Mladá Fronta, 1976. 254 s.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Kozáci*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 482 s.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna a mír*. Praha : Nákladem J. Otty, 1908. 403 s.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna a mír*. Praha : Nakladatel Jos. R. Vilímek, 1910. 487 s.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna a mír*. Praha : Naše vojsko, 1976. 371 s.

TURGENĚV, Ivan Sergejevič. *Andrej Kolosov a jiné povídky*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. 337 s.

Internet:

ГОРЬКИЙ, Максим. *Максим Горький* [online]. 2010 [cit. 2010-18-4]. О предателях. Dostupné z WWW: <<http://gorkiy.lit-info.ru/gorkiy/articles/article-212.htm>>.

ЛОПУХИН, Александр Павлович. *Православие и современность* [online]. 2003 [cit. 2010-05-03]. Толковая Библия или комментарий на все книги Священного Писания Ветхого и Нового Заветов. Dostupné z WWW: <<http://lib.eparhia-saratov.ru/books/11/lopuhin/lopuhin4/contents.html>>.

ТОЛСТОЙ, Лев Николаевич. *Интернет Библиотека Алексея Комарова* [online]. 1996 [cit. 2010-04-13]. Война и мир. Том первый. Часть первая. Dostupné z WWW: <<http://ilibrary.ru/text/11/p.24/>>.

УШАКОВ, Дмитрий Николаевич. *Толковый словарь русского языка Ушакова* [online]. 2007 [cit. 2010-05-03]. ПЛОТЬ, и, мн. нет, ж. Dostupné z WWW: <<http://slovari.yandex.ru/dict/ushakov/article/ushakov/16-1/us330711.htm>>.

Яндекс, словари [online]. 2001 [cit. 2010-22-4]. Фразеологический словарь русского литературного языка. Dostupné z WWW: <<http://slovari.yandex.ru/dict/frazslov/article/3/7965.htm>>.

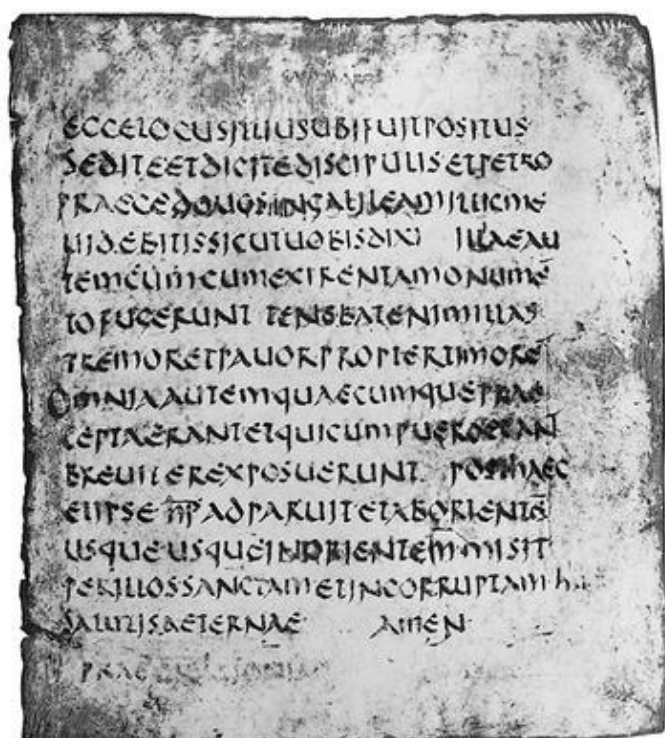
Яндекс, словари [online]. 2001 [cit. 2010-04-10]. Сборник образных слов и иносказаний. 1904 г. Dostupné z WWW: <<http://slovari.yandex.ru/dict/mikhelson/article/mi21/mi2-0010.htm>>.

PŘÍLOHY

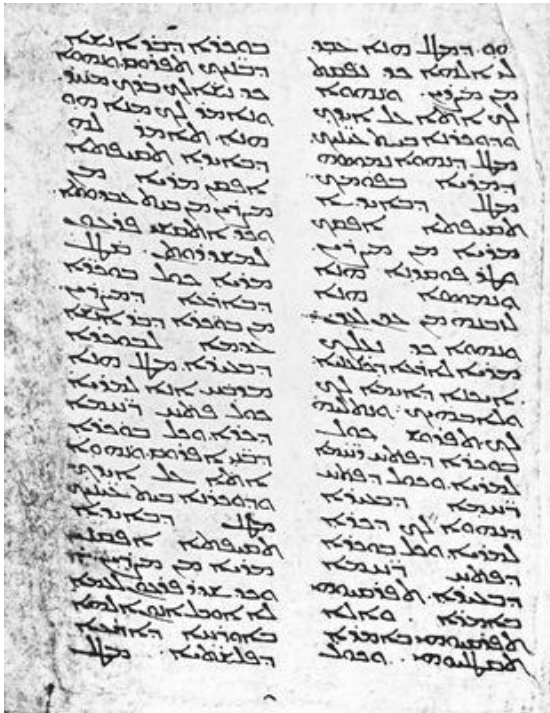
Kožený svitek Septuaginty, v němž tetragrammaton (hebr. יהוה, *jwhh* - označen šipkou) nebyl přeložen slovem κύριος (Pán), ale byl zachován v hebrejské formě.

(Převzato z <http://ru.wikipedia.org>)

Starolatinský překlad. Kodex z Bobbio. 4.-5. stol. (Torino. Bibl. Univ. Naz. G. VII. 15. Fol. 41r). Evangelium od Marka - zakončení.

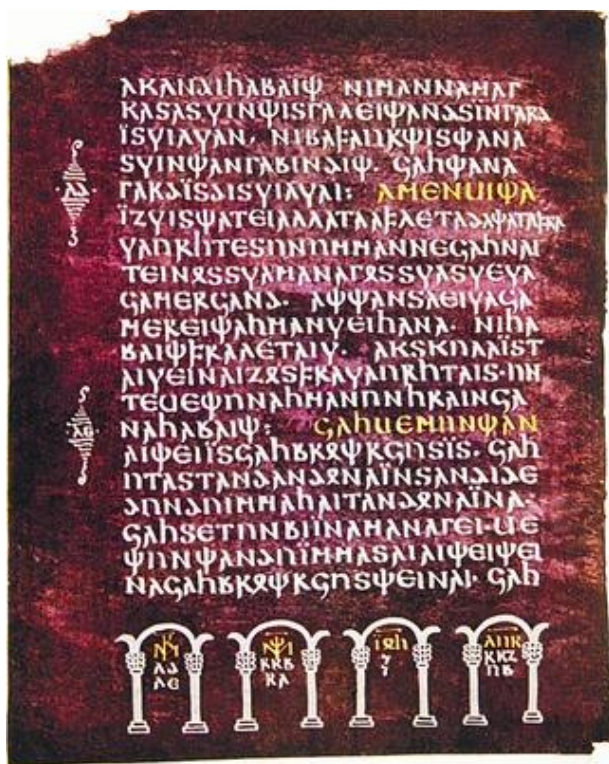
(Převzato z <http://www.pravenc.ru/text/209473.html>)

Syrský překlad (Pešitta). Rukopis z roku 464. (Brit. Lib. Add. 14425). Ex. 13. 8-17
(Převzato z <http://www.pravenc.ru/text/209473.html>)

Kopstký překlad. Papirusový kodex z 6. století (Bristké muzeum). Deuter. 34, 11-12,
Jon. 1, 1-4. (Převzato z <http://www.pravenc.ru/text/209473.html>)

Gótský Vulfilův překlad. Stříbrný kodex, 1. pol. 6. stol. (Uppsala, Univ. bibl. DG 1).
 Ebangelium od Marka. (Převzato z <http://www.pravenc.ru/text/209473.html>)

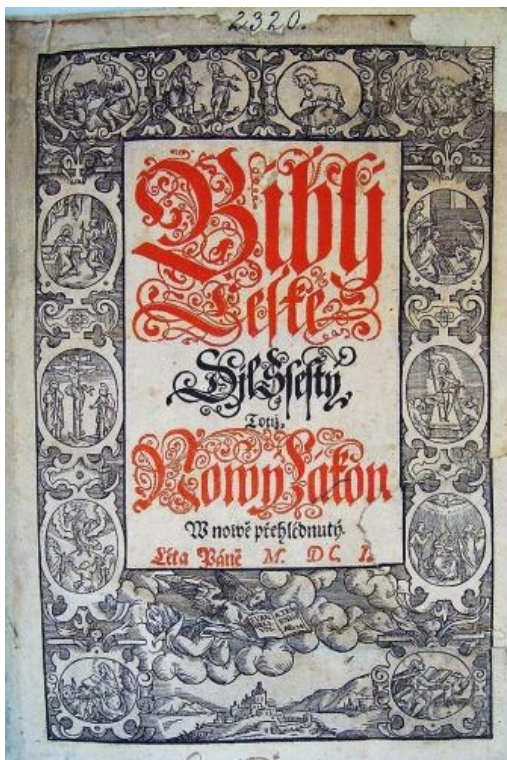

„Библия Руска” Františka Skoriny. Praha 1519. (РГБ. МК). Titulní strana.
 (Převzato z <http://www.pravenc.ru/text/209473.html>)

Ostrožská Bible. Ostrog, 1581. (РГБ. МК). Titulní strana.

(Převzato z <http://www.pravenc.ru/text/209473.html>)

Bible kralická šestidílná. 2. vyd. dílu 6. Kralice 1601.

(Převzato z <http://ces.mkcr.cz/cz/img.php?imgid=2793>)